

Nr. 57

Peti Lehel

**STRATEGII DE SUBZISTENȚĂ
ÎNTR-O LOCALITATE DE LÂNGĂ
TÂRNAVA MICĂ**

**SUBSISTENCE STRATEGIES
IN A SETTLEMENT SITUATED
ALONG THE KIS-KÜKÜLLŐ
(TÂRNAVA MICĂ) RIVER**



INSTITUTUL PENTRU
STUDIAREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Cluj-Napoca, 2014

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

■ Nr. 57:

Autor: Peti Lehel

Titlu: *Strategii de subzistență într-o localitate de lângă Târnava Mică*

Subsistence strategies in a settlement situated along the Kis-Küküllő (Târnava Mică) River

■ Coordonator serie: Iulia Hossu, Horváth István

© INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Cluj-Napoca, 2014

ISSN 1844 – 5489

www.ispmn.gov.ro

■ Lector: Kiss Dénes

■ Traducere text: Gál Noémi, Virginás Péter

■ Concepție grafică, copertă: Könczey Elemér

■ Tehnoredactare: Sütő Ferenc – TIPOTEKA LABS

■ Tipar: IDEA

Opiniile exprimate în textul de față aparțin autorilor și ele nu reflectă în mod obligatoriu punctul de vedere al ISPMN și al Guvernului României.

- Peti Lehel a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet kutatója, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékén szerzett doktori fokozatot.
E-mail: petilehel@yahoo.com
- Peti Lehel is a researcher at the Romanian Institute For Research On National Minorities and he holds an PhD in Ethnology at the Babeş–Bolyai University, Hungarian Department of Ethnography and Anthropology.
E-mail: petilehel@yahoo.com

Kivonat

■ Megélhetési stratégiák egy Kis-Küküllő menti településen

A tanulmány egy olyan település gazdasági stratégiáinak bemutatására tesz kísérletet, amelyben a sajátos környezeti erőforrásokra (gázkitermelés) épülő állami vállalatokban történő munkahelyi alkalmazás, valamint egy ettől független vállalkozás feljutása lényegesen átalakította a mezőgazdaságra épülő megélhetési stratégiákat, életforma változást is eredményezve. A vizsgált település a rendszerváltás után visszaparasztosodó falvak az erdélyi szakirodalomban leírt modelljével ellentétes típust testesít meg. A tanulmány egy Kis-Küküllő menti településen megfigyelt gazdasági magatartásmódokat, a megélhetési stratégiákban bekövetkező változásokat elemzi, kísérletet téve a falusi társadalom gazdasági stratégiák szerinti rétegződésének bemutatására is. A szerző felvázolja, hogy egy erdélyi multiethnikus (magyarok, románok, romák lakta) kistelepülés, a szocializmus idején szövetkezeti formában működő pékségéből hogyan lett mára jól működő, a falu lakosságának jelentős részét foglalkoztató, az országos piacokon fontos szegmenseken jelenlevő, a korábban elszigetelt kistelepülést új regionális és országos hálózatokba kapcsoló vállalkozás. Emellett ismerteti a település határában zajló gázkitermelés jelentőségét a megélhetési stratégiák szempontjából, majd bemutatja a mezőgazdasági tevékenységre alapozó gazdasági stratégiákat.

Abstract

■ Subsistence strategies in a settlement situated along the Kis-Küküllő (Târnava Mică) River

The study attempts to present the economic strategies of a settlement, in which employment in state companies built upon a specific environmental resource (natural gas extraction) as well as the success of an independent enterprise has significantly transformed the livelihood strategies based on agriculture, resulting in a change in lifestyle as well. The studied settlement represents the opposite model of the villages re-peasantised after the regime change, described in the Transylvanian scholarly literature. The study analyses the economic behaviour modes, as well as the changes in the livelihood strategies observed in a settlement along the Kis-Küküllő (Târnava Mică) River, aiming to present the stratification of the rural society based on economic strategies. The author outlines the way in which in this multi-ethnic (inhabited by Hungarians, Romanians and Romani) small settlement, the bakery which used to function as a cooperative during socialism became a well-established company employing a significant part of the village's population, being present in important segments of the national markets, connecting the previously isolated small settlement with new regional and national networks. He also presents the significance of the natural gas extraction activities from the point of view of livelihood strategies, after which he presents the economic strategies built upon agricultural activities.



Cuprins/Contents

STRATEGII DE SUBZISTENȚĂ ÎNTR-O LOCALITATE DE LÂNGĂ TÂRNAVA MICĂ

Introducere	■	5
Schimbări economice și sociale în trecutul apropiat	■	6
Compania de stat de gaze naturale	■	9
Brutăria	■	9
Stratificarea comunității din sat		
conform strategiilor de subzistență	■	11
Gospodării orientate spre profit	■	11
Gospodării cu vaci	■	11
Gospodării cu oi	■	11
Gospodărie apicolă	■	12
Grupuri care se ocupă de agricultură în primul		
rând pentru producție gospodărească destinată		
consumului propriu	■	12
Mici gospodării	■	12
Gospodării cu grădini mici	■	13
Angajați	■	13
Migranți	■	14
Pensionari	■	14
Navetiști și elita culturală locală	■	14
Zilieri	■	14
Grupuri care nu se ocupă în mod individual		
cu producția gospodărească pentru		
consumul propriu	■	15
Slujitori	■	15
Gospodării cu statut special	■	16
Gospodăria hobby a antreprenorului		
german	■	16
Antreprenoriate care experimentează		
activități agricole	■	16
Moara	■	16
Crescătorie de porci și firmă de construcții	■	17
Strategii de ieșire din agricultură	■	18
Concluzii	■	21
Bibliografie	■	23

SUBSISTENCE STRATEGIES IN A SETTLEMENT SITUATED ALONG THE KIS-KÜKÜLLŐ (TÂRNAVA MICĂ) RIVER

Introduction	■	25
Economic and social changes in the recent past	■	26
State-owned gas company	■	29
The bakery	■	29
The social stratification of the village		
based on economic strategies	■	31
Profit-oriented farm groups	■	31
Farms specialized in cow keeping	■	31
Sheep farms	■	31
Farms specialized in beekeeping	■	32
Groups involved in agricultural activities		
mainly for domestic food		
self-provisioning (FSP)	■	32
Small farms	■	32
Horticultures	■	33
Employees	■	33
Guest workers working abroad	■	34
Pensioners	■	34
Commuters and the local cultural elite	■	34
Day-labourers	■	34
Groups not independently active		
and not engaged in FSP	■	35
Servants	■	35
Households with special situations	■	36
The "hobby farm" of the German		
entrepreneur	■	36
Quasi-agricultural enterprise experiments	■	36
The mill	■	36
The pig fattening farm and		
the construction firm	■	37
Strategies leading away from farming	■	38
Conclusions	■	42
Bibliography	■	43

STRATEGII DE SUBZISTENȚĂ ÎNTR-O LOCALITATE DE LÂNGĂ TÂRNAVA MICĂ¹

Introducere

■ Literatura de specialitate despre economia rurală din România postsocialistă a subliniat de mai multe ori faptul că, în urma desființării industriei socialiste, activitățile din agricultură au constituit o strategie importantă de supraviețuire pentru populația rurală sau pentru partea populației ce are legături cu ruralul.² Astfel, practicile de agricultură ale populației din provincie – care a devenit activă în domeniu ca urmare a crizei cauzate de desființarea gospodăriilor agricole de stat și a întreprinderilor industriale – au intrat în sfera noțiunii de „re-țărănire”³ (a se vedea de ex. Szabó Á. 2002: 27–29, Borsos–György 1999, Kiss 2007: 136–138, Peti 2004: 203–204 și alții). Chiar dacă, conform sociologului maghiar Imre Kovách, în literatura de specialitate internațională există și conceptualizări diferite ale acestei noțiuni, „(...) în discursul public și în domeniul științific maghiar ea se referă la renașterea nedorită a agriculturii, a mentalității și a normelor culturale țărănești sărace” (Kovách 2012: 197). De asemenea, și literatura de specialitate în limba maghiară a aplicat conceptul de re-țărănire cu privire la relațiile economice ale satelor maghiare din România (mai ales din Transilvania), punând accent pe caracterul silit, de constrângere al practicilor de agricultură ale populației din mediul rural, pe atitudinile prezente în cadrul acestui segment și care nu avantajează specializarea și nici apariția unor strategii viabile de piață, și în final, pe lipsa inițiativelor progresive în acest sens (vezi Veress 1999, Szabó Á. 2001: 29, Kiss 2007: 137, Borsos–György 1999, Peti 2004: 203–204). De exemplu, Dénes Kiss a afirmat despre muncitorii care au făcut naveta de la sate că „[aceștia] au fost printre primii care au fost concediați, nu în ultimul rând pe baza unei logici legate de (re)privatizarea terenurilor, conform căreia cei din mediul rural își pot câștiga existența din producție agricolă, fiind acum deja împroprietăriți cu terenuri” (Kiss 2007: 136–137).

Sociologul Zsombor Csata, vorbind despre procesele de *refeudalizare* din satele României postsocialiste, se referă de fapt la tendințe similare cu fenomenul de re-țărănire.⁴ Tot în acest context, într-o lucrare despre relațiile și practicile sociale dintr-o localitate aflată în partea vestică a României (Partium sau Crișana) și sociologii Endre Borsos și István György au identificat un grup de șomeri deveniți agricultori, care, trăind de azi pe mâine, în locul unor inițiative s-au bazat pe așteptare și pe supraviețuire: „Situția din 1994 arată că, în ceea ce privește gospodăriile rurale dominau fie gospodăriile orientate spre autosuținere (ceaianovian), fie cele care din niște considerente de constrângere, se bazau pe stra-

1 Cercetarea și studiul de față au fost realizate cu suportul unei burse de cercetare „Bolyai János”, bursă acordată autorului de către Academia Maghiară de Științe.

2 În ceea ce privește ansamblul de idei de mai jos, vreau să mulțumesc pe această cale sociologului Dénes Kiss pentru observațiile sale valoroase.

3 Despre originea și interpretările conceptului vezi: Veress 1999: 79, Kovách 2012: 197.

4 „[...] În multe sate au avut loc așa-numite procese de refeudalizare, care, în ceea ce privește atât tehnologiile folosite cât și organizarea muncii, provin din soluții de managementul economiei de dinainte de 1945. În sens sociologic acest lucru înseamnă mai ales renașterea parțială a pattern-urilor de organizare socială legate de economia agricolă tradițională.” (Csata 2006: 5)



teгии «de așteptare», urmărind nu atât absorbirea forței de muncă odinioară industriale ci mai degrabă «eliminarea» acestora din piața forței de muncă.⁵ (Borsos–György 1999: 87)

Studiul de față încearcă să prezinte strategiile economice ale unei localități unde, pe de o parte, angajările la întreprinderea de stat de exploatarea gazului, iar pe de altă parte, dezvoltarea unui antreprenoriat independent de exploatarea a resurselor naturale au transformat în mod esențial strategiile de subzistență bazate pe agricultură, fapt ce a contribuit și la schimbări privind stilul de viață al localnicilor. În situația de criză economică de după schimbarea de regim agricultura a constituit o traiectorie forțată pentru populația locală, dar aceasta din urmă, începând cu anii 2000, a abandonat din ce în ce mai mult producția agricolă și a devenit un grup privilegiat datorită noilor locuri de muncă create de către întreprinderile de stat. Astfel, în ceea ce privește strategiile de subzistență, localitatea cercetată (denumită fictiv Ázog) constituie opusul modelului din literatura de specialitate transilvăneană prezentat mai sus. Locuitorii din Ázog au profitat de locurile de muncă industriale create în zonă, iar în ceea ce privește agricultura, aici putem observa mai degrabă producții de tip horticola care au ca scop asigurarea alimentelor de bază pentru consumul strict al gospodăriilor. Reducerea cheltuielilor cu mâncarea constituie motivul cel mai important pentru activitățile de horticoltură, dar sunt prezente, respectiv își au efectul și ideologii sau motivații simbolice legate de producția proprie (de exemplu, băuturile alcoolice făcute acasă).

În studiul de față analizez atitudinile gospodărești și schimbările strategiilor de subzistență observate într-o localitate de lângă Târnava Mică, totodată încercând să prezint și stratificarea societății rurale conform strategiilor de subzistență practicate. Mai întâi voi schița pe scurt modul în care brutăria din această localitate multiethnică (brutărie care în perioada socialistă a funcționat în sistem de cooperatie) a devenit un antreprenoriat profitabil, care astăzi dă de lucru pentru o parte semnificativă a populației locale. Fiind prezent în segmentul de piață la nivel național, firma de brutărie leagă localitatea, până nu demult izolată, de rețelele regionale și naționale. Mai departe voi analiza și rolul exploatarea de gaze din perspectiva strategiilor de subzistență, după care voi prezenta strategiile de subzistență bazate pe activitățile agricole.

Materialul etnografic care stă la baza acestei analize provine dintr-o cercetare comparativă a schimbărilor survenite în economia rurală a două localități – cea care face obiectul prezentei analize și o altă localitate, situată în Câmpia Transilvaniei. În cele ce urmează, nu voi detalia conceptele teoretice și literatura de specialitate privind strategiile de venit ale gospodăriilor rurale (*pluriactivitate, diversificare și auto-provizionare cu produse alimentare*⁶), pentru că ele au fost prezentate deja în studiul despre cealaltă localitate inclusă în cercetare (vezi partea despre strategii economice și tipuri de gospodării, Peti 2014).

Schimbări economice și sociale în trecutul apropiat

■ În localitatea Ázog populația majoritară este de etnie maghiară, dar, conform datelor de recensământ și români au o pondere semnificativă. La sfârșitul secolului XIX aici au locuit și câteva familii de sași. Locuitorii români au fost asimilați din punct de vedere lingvistic, dar ei se diferențiază de maghiari mai ales prin religie și caracteristici culturale.

Și în trecut au fost mai mulți români, dar ăia nu au vorbit doar românește: „Du-te⁷ fiam hátra egy istranggal.” Așa au vorbit românește.⁸

Analizând procesele de industrializare socialistă din România, economistul Gábor Hunya afirmă că „în a doua parte a anilor șaptezeci s-au construit uzine și în orașele relativ mai mici. Necesarul de forță de muncă (...) a fost mult mai mare decât potențialul forței de muncă pe plan local, astfel fie s-a orga-

5 Italizarea și ghilimelele interne apar în textul original (n.a. - nota autorului)

6 Despre motivațiile și conceptul aprovizionării cu alimente pentru consumul propriu (food self-provisioning, FSP) în țările est-europene vezi: Jehlička–Kostelecký–Smith 2008, Alber–Kohler 2008, Smith–Jehlička 2013.

7 „Du-te fiule în spate cu un ștreang.”

8 K. A., bărbat în vârstă, de religie romano-catolic (interviu în data de 29 decembrie 2012).

nizat naveta din localitățile vecine, fie au fost mutați locuitori din alte județe” (Hunya 1990: 174). Odată cu **colectivizarea**, o parte importantă a populației locale (care s-a ocupat mai ales cu agricultura) a fost angajată să lucreze în uzinele din noile centre industriale construite la 25–40 kilometri distanță – conform pattern-ului descris de Gábor Hunya. De exemplu, vreo 20 de persoane au fost angajate în fostul combinat chimic de la Târnăveni, dar mai mulți au lucrat în fabrici din Târgu-Mureș și Mediaș, respectiv în fabrica de textile din Sighișoara. Majoritatea dintre aceștia au făcut naveta, dar mulți (mai ales românii) s-au mutat ulterior în aceste orașe. Femeile au lucrat în cooperativa agricolă locală și în cea din satul vecin într-o pondere mai mare decât bărbații. Câțiva bărbați s-au angajat și la stația de tractoare înființată tot aici.

Până la sfârșitul anilor șaiszeci fermele de stat au cultivat plantațiile viticole întinse de pe malul sudic al Târnavei Mici, în zona satelor săsești (unde se află și localitatea studiată). Apoi, în a doua parte a deceniului și până la începutul anilor șaptezeci, fermele de stat au înlocuit viticulturile săsești cu plantații viticole în cordon înalt. De exemplu, în anul 1967 ferma de stat dintr-un sat vecin a plantat viță-de-vie pe o suprafață de 120 hectare.⁹

După schimbarea de regim din 1989 populația de etnie română a emigrat treptat din localitate. Cei rămași au îmbătrânit, iar urmașii lor s-au mutat în diferite orașe ale țării (la Deva, Hunedoara, București etc.). Datele recensământului din anul 2011 nu erau încă făcute publice la data cercetării, dar conform informațiilor furnizate de către angajatul primăriei, însărcinat cu recensământul pe plan local, s-a înregistrat un număr de 346 de locuitori de etnie romă, 345 locuitori de etnie maghiară, iar 8 persoane s-au declarat români. Localitatea este mixtă și în ceea ce privește apartenența religioasă: majoritatea sunt protestanți, romano-catolici și ortodocși, iar o mică parte a populației aparține noilor culte religioase.

Evoluția structurii etnice în localitatea Ázog⁹

An	Total	Români	Maghiari	Germani	Alte etnii în total	Evrei	Romi
1850n	795	234	512	0	49	30	19
1880a	648	177	402	38	8+23	0	0
1890a	727	215	487	10	15	0	0
1900a	768	240	528	0		0	0
1910a	731	197	504	0	30	0	30
1920n	722	202	495	0	25	25	0
1930a	714	189	450	1	74	21	53
1930n	714	189	447	4	74	21	53
1941n	716	200	461	1	54	0	0
1956	702	0	0	0	0	0	0
1966n	750	189	505	3	53	0	53
1977n	708	171	461	0	76	0	76
1992n	733	101	454	3	175	0	174
2002n	785	97	450	2	236	0	236
2011	699	8	345	nu există date	nu există date	nu există date	346

În ceea ce privește gradul de ocupație al populației, datele indică un număr de 105 de șomeri și 120 de femei casnice.¹¹ Membrii comunității rome constituie marea majoritate a șomerilor și a casnicilor ce sunt înregistrați de către primărie. În 2011, conform anchetei agricole efectuate anual de către pri-

9 Conform fostului subinginer de la Gospodăria Agricolă de Stat (GOSTAT).

10 **Legendă:**

a = Limba maternă.

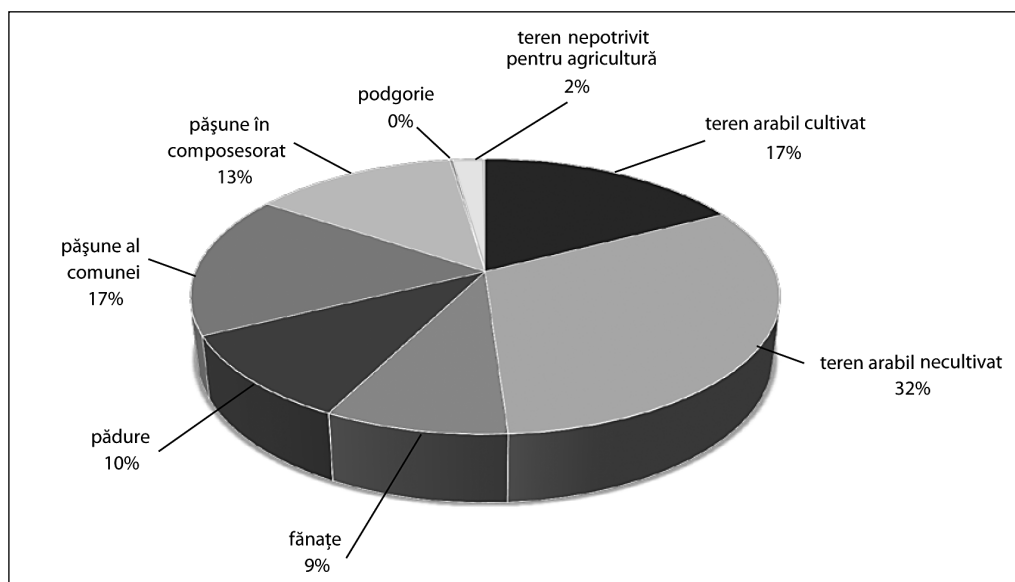
n = Naționalitate/etnie.

Statisticile referitoare la perioada 1850 – 2002 (împreună cu legenda) provin de la E. Árpád Varga (Varga E. 2007), iar cifrele din 2011 sunt cifre neoficiale furnizate de un angajat al primăriei comunale.

11 Date furnizate de către inginerul agronom angajat al primăriei locale.

măria comunei, în cele 291 de gospodării ale satului s-a înregistrat un număr 849 de persoane.¹² În sat funcționează în prezent două magazine și o cârciumă. Satul dispune, în total, de o suprafață cultivabilă de 735,82 hectare, din care 410,89 ha sunt terenuri arabile, 71,5 ha fâneațe, 251,93 ha pășuni și 1,5 ha podgorii.¹³

Distribuția terenului agricol¹⁴



După intrarea în vigoare a **Legii fondului funciar (nr. 18/1991)**, adunarea satului a înființat propria comisie de retrocedare, în care membri au fost mai ales bărbați în vârstă care și-au putut aduce aminte relațiile de proprietate de dinaintea colectivizării. Procesul de retrocedare a durat 5 ani și, ca și în alte locuri a generat insatisfacții, conflicte și dispute. De exemplu, unul dintre informanții nemulțumiți cu rezultatul retrocedărilor a formulat în felul următor: *Așa s-a întâmplat să dăm și la alții, să nu zică că noi am furat totul*¹⁵.

Cu toate acestea, un fost membru al comisiei a afirmat că „nu au fost cazuri serioase”. Familiile nemulțumite de modul în care s-a realizat retrocedarea au acuzat comisia că de fapt membrii s-au ales unul pe celălalt, pe criterii de interes („să fie cumnatul, fratele și prietenul meu”, așa cum a formulat unul dintre informanți). Urmașii fostului moșier al localității fiind cetățeni străini, nu și-au putut revendica proprietățile, astfel una dintre cele mai vaste suprafețe de terenuri a fost împărțită între membrii fostului Colectiv Agricol și funcționarii care nu au avut terenuri în proprietate.

În cazul viticulturilor plantate în perioada socialistă de către ferma de stat din satul vecin, comisia nu a ales să retrocedeze terenurile confiscate cu ocazia colectivizării pe cât posibil la locul și în proporția lor originală, ci, conform martorilor, s-a aplicat un fel de principiu de paritate în sensul că fiecare solicitant a primit câteva rânduri de viță-de-vie.

Stația de utilaje din localitate nu a fost desființată după schimbarea de regim, ci conducătorii acesteia, profitând de legea privatizării/fondului funciar, l-au reorganizat sub formă de composesorat. Majoritatea locuitorilor și-a cultivat terenurile în cadrul composesoratului, care a funcționat până în 1994, an în care conducătorii l-au privatizat.

În urma privatizării stației de utilaje, gospodăriile au dus practic lipsă de echipamente agricole, astfel au apelat la serviciile fermierilor din comuna vecină, mai bine dotați cu utilaje. Apoi, datorită creșterii prețului la carburanți, și aceste servicii s-au scumpit, iar o parte semnificativă a terenurilor aflate la marginea satului au rămas necultivate până la sfârșitul anilor 2000. Oamenii din sat au început să lucreze

12 Date din *Registrul agricol (2012)* al primăriei comunale.

13 Date furnizate de către inginerul agronom angajat al primăriei locale.

14 Date furnizate de către inginerul agronom angajat al primăriei locale.

15 E. F., femeie în vârstă, de religie romano-catolică (interviu în data de 29 decembrie 2012).

mai ales terenurile arabile de mai bună calitate din vale și de la marginea râului, însă creșterea suprafețelor de teren arabil lăsate în paragină arată o scădere importantă a activităților agricole. În prezent, din totalul de 410,89 hectare de teren arabil doar 145,5 hectare sunt cultivate, iar restul de 265,39 hectare, aproape dublu, este lăsat în paragină.¹⁶ Doar 5 familii dispun de tractoare, acestea însă sunt utilaje vechi și de capacitate reduse, astfel servesc doar nevoile gospodăriilor care cultivă suprafețe mici, numai de câteva hectare.

O parte a pădurilor și pășunilor se află în proprietatea composesoratului, iar restul este deținut de comună. Pășunile aflate în composesorat sunt închiriate de către ciobanul satului, iar pășunile comunei de către un crescător de animale din satul vecin, care practică pășunatul extensiv cu vite. Această practică este însă extrem de nefavorabilă pentru gospodarii din sat care practic au rămas fără pășuni și sunt nevoiți să-și scoată animalele la pășunat fie pe propriile terenuri agricole, fie pe cele lăsate în paragină.

Compania de stat de gaze naturale

■ ROMGAZ-ul, compania producătoare de gaze naturale controlată de stat operează în mai multe unități de lucru la marginea satului. Conform ziarului Capital, ROMGAZ-ul – unde Ministerul Economiei este acționar majoritar –, a realizat în anul 2012 un profit de 1,244 de miliarde de lei, astfel s-a situat în topul întreprinderilor de stat cu profit.¹⁷ În 2007-2008 compania a efectuat modernizări importante la stația de exploatare a gazelor naturale din zonă¹⁸, ceea ce înseamnă că câmpul de gaz va fi exploatat și în viitor, adică vor fi locuri de muncă pentru membrii comunității locale angajați la ROMGAZ.

Prezentă în zonă încă de la începutul anilor șaizeci, compania de gaze naturale a avut o importanță deosebită în ceea ce privește posibilitățile de subzistență ale localnicilor. Încă din perioada socialistă compania de gaze a reprezentat un loc de muncă privilegiat pentru populația din zonă. Angajații ROMGAZ, numiți „cei de la gaze” au avut salarii mai mari decât veniturile din agricultură sau cele oferite de locurile de muncă din administrație sau din alte sectoare de industrie.

Locurile de muncă de la compania de gaze au rămas o importantă sursă de venit și după schimbarea de regim. În timp ce majoritatea angajaților la stat și-au pierdut locul de muncă odată cu schimbarea de regim sau în anii care au urmat (majoritatea fabricilor din orașele din împrejurime au fost închise până în 1995), la ROMGAZ s-au păstrat locurile de muncă, iar cei aproximativ 30-35 de persoane care lucrează aici continuă să fie cei mai bine plătiți dintre membri comunității locale.

Brutăria

■ Într-un studiu de al său Gerald W. Creed afirmă că, în timpul socialismului în unele zone rurale din Bulgaria s-a efectuat „domesticire a industriei”¹⁹ (Creed 1995). Conform aceluiași autor, lipsa forței de muncă în agricultură în rândul populației rurale – care a suferit o scădere severă în urma industrializării urbane – a fost unul dintre principalele motive ale „industrializării rurale”²⁰ efectuate cu scopul de a preveni migrația din sate (vezi Creed 1995: 532). Analizând relațiile economice și sociale ale României socialiste, și Gábor Hunya atrage atenția asupra aceluiași fenomen: „Urbanizarea a avut ca efect și scăde-

16 Date furnizate de către inginerul agronom angajat al primăriei locale. În comparație cu suprafața totală a terenului arabil distribuția parcelelor arabile a indicat o diferență de 1 hectar, cifră pe care am scăzut-o proporțional atât din suprafața terenurile cultivate cât și din cele lăsate în paragină.

17 Romgaza raportat un profit net de peste 1,24 miliarde lei, în 2012, în creștere cu 20%. Capital, 6 iunie 2013. Accesibil online: <http://www.capital.ro/detalii-articole/stiri/romgaz-a-raportat-un-profit-net-de-peste-124-miliarde-lei-in-2012-in-crestere-cu-20-182944.html> Accesat la: 15 iunie 2013.

18 Vezi Sebastian 2010: 146 și sursele de internet menționate mai sus despre istoria câmpului de gaz din zonă.

19 Conceptul lui Gerald W. Creed.

20 Conceptul lui Gerald W. Creed.



rea populației rurale, în special în satele transilvănene cu fertilitate redusă și situate departe de zonele industriale.” (Hunya 1990: 171)

Pe lângă locurile de muncă bine plătite la ROMGAZ, importanța agriculturii a scăzut odată cu dezvoltarea rapidă a brutăriei locale, firmă care a asigurat un număr mare de locuri de muncă. În mod similar cu fenomenul observat de Gerald W. Creed, brutăria a fost înființată ca o cooperativă locală (în 1984) și a fost administrată de Consiliul Local. Însă, spre deosebire de alte brutării din microregiune, cea din satul Ázog și-a continuat activitatea de producție și după schimbarea de regim, intrând sub administrația primăriei, care în 1993 a vândut-o administratorului vechi al brutăriei. Unitatea a fost modernizată în 1994, atunci când un antreprenor german – care a stabilit și o fermă în sat – a devenit coproprietar al brutăriei. Antreprenorul german a avut planuri serioase de dezvoltare, având la dispoziție capital semnificativ. Astfel, prin noua structură de proprietari brutăria a cunoscut o dezvoltare rapidă. Prin modernizarea remarcabilă a infrastructurii și creșterea volumului de producție firma a avut nevoie de forță de muncă proaspătă pentru fiecare fază de producție, astfel că a început să angajeze lucrători în număr mare începând din anii 2000.

În 2007 investitorul german și-a vândut partea lui din firmă către un important grup de firme la nivel național. Acest pas a adus capital nou și s-au luat alte măsuri de dezvoltare, o parte dintre ele fiind realizate din fonduri europene.

La mijlocul anilor 2000, pe lângă locurile de muncă de la ROMGAZ, angajările în număr mare făcute la brutăria privată au afectat mai mult femeile în sensul că, în cazul gospodăriilor mai demult pluriactive, timpul de lucru fix a contribuit la scăderea capacităților disponibile atât pentru activități agricole cât și pentru menținerea gospodăriilor. Bărbații din astfel de gospodării fie au avut locuri de muncă în afara agriculturii și mai demult, fie au avut locuri de muncă sezoniere. Un tânăr din sat a descris situația în felul următor: *Dacă acum ne ducem prin sat, vom găsi grâu în hambar la cel mult cinci case.*²¹ Atât volumul de lucru solicitat de către administratorii brutăriei cât și programele de lucru (prin schimbul de noapte) au diferit în mod esențial de pattern-urile obișnuite ale agriculturii pluriactive din perioada postsocialistă, când în majoritatea fabricilor și întreprinderilor încă existente se lucra doar în mod formal, astfel angajații și-au alocat cea mai mare parte a capacităților pentru gospodăriile proprii.

Conform unei femei tinere aparținând elitei culturale din sat, brutăria reprezintă atât pentru angajații tineri cât și pentru angajații mai vechi un fel de traseu de tranziție în ceea ce privește atât evoluția lor pe piața forței de muncă cât și traiectoriile sau situațiile de viață. Astfel, ea a enumerat mai multe cazuri când proaspeții angajați au cerut concedii fără plată și s-au dus în străinătate pentru munci sezoniere – având siguranța locului de muncă de acasă. Apoi, cele câteva luni de concediu fără plată inițiale au crescut la mai multe luni, iar munca din străinătate a devenit regulată, astfel că cei plecați s-au întors/se întorc acasă doar de câteva ori pe an. Mai mulți emigranți au plecat definitiv, țara de destinație în prima fază fiind Ungaria, dar mai recent cei mai mulți s-au mutat în Germania, dar există și o familie stabilită în Elveția. Aproximativ 15 familii au emigrat, cu precădere generația celor ce se află între 30-40 de ani, dar sunt și mai tineri printre ei. Desigur, nu toți membrii acestor familii au fost angajați la brutărie, de exemplu câțiva au aparținut elitei culturale.

*La E. [numele brutăriei] au rămas doar persoane care nu au putut să se ducă mai departe, care nu au avut studii superioare. Mulți au plecat în străinătate. Mai întâi și-au luat concediu fără plată de 3 luni, după care și-au dat demisia. La început au mai venit câteodată acasă, apoi s-au mutat definitiv.*²²

Conform informațiilor furnizate de administratorul brutăriei, firma asigură în prezent locuri de muncă pentru aproape 300 de persoane.²³ Firma, de altfel, ar fi dispusă să angajeze și mai mulți localnici, însă ceilalți angajatori din zonă absorb populația locală capabilă de muncă, astfel că brutăria este nevoită să angajeze lucrători și din satele vecine, ba chiar din orașele apropiate, și să le asigure transportul cu microbuze.

Majoritatea angajaților câștigă în jurul salariului minim pe economie (adică 700-750 de lei), iar cei puțini cu experiență și calificare primesc salarii în jur de 1000 de lei.

21 K. F., bărbat tânăr, romano-catolic (interviu în data de 29 decembrie 2012).

22 B. Cs., femeie tânără (interviu în data de 1 februarie 2014).

23 E. K., administratorul firmei, bărbat de vârstă medie (interviu în data de 25 mai 2013).

Stratificarea comunității din sat conform strategiilor de subzistență

■ În cele ce urmează voi prezenta tipurile existente în cadrul societății sătești conform strategiilor de subzistență practicate. Tipologia a fost creată pe baza mai multor criterii. Primul urmărește gradul de contribuție al activităților agricole și al celor neagricole cu privire la subzistența grupurilor/famiiliilor.²⁴ Al doilea criteriu vizează faptul că activitatea agricolă constituie baza subzistenței unei familii și este efectuată în primul rând cu scopul de a autoaproviziona familia cu alimente: astfel fac distincție între grupul de **gospodării orientate pe profit** și cele **care se ocupă cu producția gospodărească pentru consumul propriu**. Acesta din urmă este format din mai multe subgrupuri conform următoarelor criterii: mărimea și principalele profiluri strategice ale gospodăriilor agricole, și gradul de implicare al membrilor de familie în producția agricolă. Grupul celor care prestează lucrări agricole contra cost în mod ocazional sau pe termen lung și nu se gospodăresc în mod individual sunt cei care **nu se ocupă cu producția gospodărească pentru consumul propriu**. Fiind conștient de faptul că structura și strategiile practicate de majoritatea gospodăriilor sunt în realitate mult mai complexe (de exemplu colaborarea între familii aparținând diferitelor generații, sau gestionarea banilor între familii care fac parte din aceeași gospodărie, sau gradul de implicare diferit al membrilor de familie în activități agricole etc.) decât o tipologie creată doar pe baza câtorva criterii, în cele ce urmează voi schița și tranziția între diferite subtipuri. În cadrul grupului de **gospodării speciale/antreprenoriate** voi prezenta atât antreprenoriate care au un anumit grad de instituționalizare cât și gospodării structurate în mod neobișnuit, respectiv care urmează strategii diferite.

Gospodării orientate spre profit

Gospodării cu vaci

Doar trei gospodării dețin în jur de zece animale sau mai multe, iar un fermier tânăr crește 5 vaci. Aceste gospodării dispun de terenuri mai mari și utilaje mai numeroase decât media pe sat. Cu ajutorul echipamentelor agricole aflate la dispoziție (un tractor destul de învechit, de peste 30 de ani, mașini și unelte aparținătoare, și alte tractoare mai mici) aceste gospodării cultivă aproximativ 10 hectare de teren. Fermierii acestor gospodării cultivă furajele necesare pentru vaci, dar ei pot asigura doar o parte din cerealele din care se obține făina necesară pentru o producție de lapte mai ridicată, restul le cumpără de la agricultorii specializați pe cultivarea de cereale din satele vecine. Aceste gospodării își obțin venitul din laptele vândut firmelor procesatoare și din subvenții acordate după numărul de animale și pe teren.

Fermierii duc animalele la pășunat fie pe terenuri luate în arendă, fie pe suprafețe lăsate în paragină. Trei dintre ei s-au asociat și plătesc un *slujitor* (denumire emică) care are grijă de vaci pe timpul zilei, noaptea animalele fiind păzite cu gard electric. În perioada de pășunat și mulgerea animalelor se efectuează pe pășune. Firma procesatoare de lapte care are contract cu fermierii a instalat aparate de răcirea laptelui în două dintre aceste gospodării mari.

Gospodării cu oi

Doar un singur fermier crește oi în mod extensiv, de fapt el este și singurul cioban din sat. Având 1260 de oi, el se ocupă și de cele aproximativ 110 de oi aparținând sătenilor și de alte 120 de oi care provin din satele vecine. Lâna și mieii sunt vânduți unor comercianți din zona Sibiului, care asigură transportul de la fața locului, iar laptele de oaie este cumpărat de o firmă grecească care are o sucursală într-un județ din Secuime (de altfel, laptele este păstrat într-un răcitor de lapte de 1000 de litri adus de firma respectivă, care transportă laptele în mod regulat). În cadrul fermei se produce cașcaval și urdă doar în cantități stabilite în prealabil, conform numărului de animale deținut de fiecare familie sau gospodărie; ferma nu se ocupă cu fabricarea sau vânzarea produselor lactate pe piețele locale. Pe lângă pășunile închiriate de la composesoratul din sat ciobanul respectiv mai închiriaza alte suprafețe mari de pășune (aproximativ 80 de hectare) și de la composesoratul din satul vecin. Pășunatul se desfășoară pe aproximativ 250 de

24 Despre categorizarea similară în cazul gospodăriilor unei alte localități din Transilvania și despre literatura de specialitate din domeniu vezi: Peti 2014.



hectare în total, din care terenurile luate în arendă constituie 210 hectare, iar 40 de hectare sunt terenuri proprii (majoritatea fiind achiziționate în ultimii ani, iar 3 hectare au fost moștenite).

Furajul de iarnă este produs pe o suprafață de 8 hectare (din care 5 hectare este teren propriu, restul fiind luat în arendă), dar câteodată se mai cumpără (mai ales porumb). În ceea ce privește agricultura, fermierul dispune de un parc de utilaje cu 2 tractoare și mașini destul de performante. În perioada cercetării de teren s-au efectuat lucrările finale la un mini-abator, unde animalele pot fi tăiate repede și în condiții de igienă (unitatea dispune de apă caldă, cântar performant și de o încăpere faianțată și încălzită).

Ciobanul are 5 *slujitori*, care participă pe lângă activitatea de întreținere a oilor și la lucrări agricole (cultivare și recoltare), iar atunci când nu sunt plecați pe pășune, ei sunt cazați în curtea ciobanului, astfel că pot fi mobilizați oricând (spre deosebire de zilieri care au program de lucru fix).

Gospodărie apicolă

Singura fermă apicolă mai largă din Ázog este administrată de un bărbat tânăr, care a învățat despre creșterea albinelor de la unchiul său, apoi a mai participat și la un training de 3 luni. În prezent el are 41 de familii de albine, iar printr-o investiție mai semnificativă a achiziționat și un camion special pentru a transporta stupii. Dat fiind faptul că ferma se dezvoltă și în prezent, el produce miere pentru vânzare doar în cantități mai mici. Locul lui fix de muncă (îngrijitor de animale la ferma săsească) constituie sursa principală de venit, dar el își completează venitul din comerțul cu miere. El a mai obținut finanțare și în cadrul unui proiect destinat tinerilor fermieri (o sumă anuală de 1500 de euro timp de 5 ani pentru dezvoltarea fermei apicole). Principalul apicultor din sat dispune de autorizație de producător și speră ca într-un an sau doi și antreprenoriatul său va deveni rentabil și va obține venituri semnificative din vânzarea mierii și din subvențiile acordate de stat.

Grupuri care se ocupă de agricultură în primul rând pentru producție gospodărească destinată consumului propriu

Mici gospodării

Acest grup este alcătuit din gospodării care desfășoară activități agricole peste limitele unei grădini obișnuite de zarzavaturi, cu câțiva pomi fructiferi sau o boltă de viță-de-vie. Aici am mai inclus următoarele: gospodării unde sunt crescute păsări domestice într-un număr mai mare; gospodării care dispun de 1-2 vaci/ cai sau cel mult câteva zeci de oi; gospodării care îngrijesc doar câțiva stupi de albine și gospodării viticole.

Activitățile agricole în cadrul acestor gospodării au în primul rând scopul de a reduce costurile alimentelor de bază necesare traiului zilnic al familiei, dar nu exclud vânzarea ocazională a surplusului de recoltă (de exemplu, porumb sau struguri) sau a animalelor (mai ales porci, vite, păsări etc.). În cadrul acestor gospodării, de regulă, se prestează și servicii de tip agricol (de exemplu, transportul cu căruța sau executarea unor lucrări agricole cu propriul cal). Agricultura constituie rareori ocupația principală pentru membrii acestor gospodării, majoritatea dintre aceștia fiind pensionari (mai ales cei care cresc animale), iar câțiva sunt angajați fie la brutărie, fie la ROMGAZ (de exemplu, agricultorii care se ocupă de viticultură, pentru că lucrările în podgorie permit un program mai flexibil decât îngrijirea animalelor).

Aproximativ 10 săteni cresc una sau două vaci, laptele produs fiind consumat de către membrii gospodăriilor, iar surplusul vândut vecinilor. Un număr de 5-8 fermieri dețin câteva sau câteva zeci de oi, animalele fiind crescute mai ales pentru aprovizionarea gospodăriilor cu cașcaval, urdă și carne de oaie.

Similar cu ce s-a întâmplat în toate satele viticole din valea Târnavei Mici (în general în zona centrală și cea inferioară a văii), și aici s-a păstrat foarte puțin din plantațiile înființate în perioada socialistă: din cei peste 110 de hectare a rămas doar 1 procent (1,5 hectare) la începutul anilor 2000. În afara podgoriilor cu soiuri nealtoite, un număr de 8-10 viticultori dispun de suprafețe între 10-73 ari, care, pe lângă cele 1,5 de hectare menționate anterior (plantate cu soiurile nobile în perioada socialistă) se extind pe arii relativ mari, chiar și pe jumătate de hectar. În cazul viticultorilor care dispun de podgorii de asemenea dimensiuni se pot identifica eforturi de specializare, fapt ce reiese și din investițiile în noi plantații, investiții care sunt semnificative la nivel local. Dintre gospodăriile mici 2-3 familii estimează profituri mai mari decât cele înregistrate în prezent, și ele reprezintă de fapt un grup de tranziție între gospodăriile mici care trăiesc de azi pe mâine, fiind orientați spre autosusținere și reducerea costurilor, și grupul agricultorilor orientați pe profit.

Aproximativ 4-5 familii se ocupă și de apicultură, ceea ce de fapt înseamnă că au unul sau doi stupi cu câteva familii de albine. Aceste familii folosesc mierea pentru uz casnic, surplusul fiind vândut celorlalți locuitori din sat.

În satul Ázog 10-11 agricultori maghiari dețin cai cu care asigură transportul diferitelor materiale pentru ceilalți săteni – asemenea romilor care cresc cai, dar, spre deosebire de aceștia din urmă, maghiarii din Ázog dispun și de unelte agricole trase de cai, cu care ocazional scot cartofii, dar și parcele mai mici sunt de obicei lucrute cu unelte trase de cai.

În majoritatea gospodăriilor sunt crescuți porci - chiar și în gospodăriile ai căror membri lucrează fie la ROMGAZ și la brutărie. Creșterea porcilor face parte din strategia de reducere a costurilor în ceea ce privește aprovizionarea anuală cu carne a fiecărei familii. Dat fiind faptul că producția agricolă joacă un rol mai important în ocupația membrilor gospodăriilor care dețin și vaci, aici se regăsesc porci într-un număr mai mare. Carnea de porc servește nu numai aprovizionării familiei, ci și zilierilor care uneori lucrează în cadrul acestor gospodării.

Pe lângă raportul cost-eficiență, cele aproximativ 2-7 bucăți de porci vânduți anual constituie și o sursă de venit deloc neglijabilă pentru gospodării.

Gospodării cu grădini mici

Acest grup include gospodăriile care se ocupă doar cu producția de legume în grădinile mai mari aflate în jurul caselor de locuit. Aceste gospodării nu cresc animale mari, nici măcar porci, doar păsări sau iepuri (ele cumpără de obicei în fiecare an câte un porc pentru a fi tăiat). Producția de legume și creșterea păsărilor constituie strategii de reducere a costurilor cu aprovizionarea, iar pomii fructiferi și vița-de-vie de pe lângă case (eventual cel mult câteva zeci de butuci) asigură aprovizionarea cu fructe și sunt folosite pentru a produce băuturi alcoolice tradiționale (pălincă și vin). Acestea din urmă, spre deosebire de producția de alimente, sunt făcute în primul rând nu din considerente economice (datorită faptului că astfel de băuturi alcoolice nu mai trebuie cumpărate de la magazin), ci cu scopul de a conferi prestigiu gospodăriilor prin servirea oaspeților sau rudelor cu „băutura casei” cu prilejul unor ocazii rituale. De altfel, aceste gospodării nici nu cultivă terenurile agricole aflate în proprietate; chiar dacă au 1-2 hectare, acestea sunt cel mult cosite pentru a lua subvenția de la stat, iar suprafețele mai mici sunt lăsate în paragină. Terenurile arabile mai largi și de mai bună calitate sunt date în arendă fermierilor din satul vecin care practică agricultură în mod extensiv.

Angajați

Încă la începutul anilor 1990, prezența companiei de gaze a determinat ca, spre deosebire de celelalte localități din regiune, numărul agricultorilor din Ázog să fie destul de redus. Până la începutul anilor 2000 aproape fiecare gospodărie a cultivat câteva hectare de teren (în general 1-3 ha), iar majoritatea a crescut una sau două porci și vaci. Câțiva dintre angajații de la gaze au început să plece la munci sezoniere în străinătate, unde lucrează în general în ferme și podgorii. În cazul persoanelor care se orientează spre viticultură și pluriactivitatea joacă un rol în suplimentarea veniturilor, viticultura însă se practică doar pe lângă locul de muncă care asigură venitul sigur pentru familie.

În urmă cu doi sau trei ani, cei 45-50 de localnici angajați în brutărie au semănat doar porumb pentru a asigura hrana animalele din gospodărie (câteva păsări, unul-doi porci). Scăderea importanței veniturilor din agricultură este semnalată și de scăderea numărului de vaci (în perioada anilor 2005-2007 ciurda satului era alcătuită din aproximativ 50 de vaci).

Dar acum este aici această brutărie, se duce cineva acolo, lucrează opt ore, doar ăla știe, care lucrează într-adevăr opt ore, că atunci, când se întoarce acasă, nu mai este același lucru... Deci nu așa cum se lucrează în prezent la un patron, ci cum s-a lucrat mai demult... atunci au intrat vreo șaiszeci în combinat, dintre care zece au trebuit să lucreze. Însă au plecat și au venit acasă șaiszeci. Dacă au băut sau nu ceva, doar ei știu. Iar acum [la brutărie] nu se poate, pe câmp nu se poate, pentru că stai opt ore, după care te duci înapoi la lucru, noaptea. Iar noaptea nu dormi acolo, fiindcă lucrezi, vii acasă ziua, lucrezi și acolo puțin. Și zici că merge, zici că poți, poți, poți. Dar până când poate omul să reziste așa, lucrând în tura de noapte și ziua ocupându-se cu agricultura?²⁵

25 K. F., bărbat tânăr, 2012.



Migranți

Câțiva săteni lucrează ca sezonieri în Ungaria în mod regulat; în afară de ei mai pleacă și dintre angajații brutăriei și ai companiei de gaze naturale la lucru în străinătate – în timpul concediilor de vară. Câțiva dintre migranții ocazionali pleacă în Germania, unde de obicei stau o lună sau două să lucreze în podgorii sau ferme. Cu aceste ocazii ei realizează venituri între o mie și trei mii de euro, sume care constituie venituri suplimentare considerabile pentru gospodăriile de acasă. Experiențele din Germania sunt importante și din perspectiva învățării unor noi tehnologii și a unor mentalități diferite.

Pattern-urile de migrație ale romilor diferă oarecum de cele ale maghiarilor. Majoritatea romilor migranți pleacă mai ales în Slovenia, unde prestează munci agricole sezoniere. În urma aderării României la UE mulți dintre ei trăiesc în străinătate, primind de lucru de la intermediarii de locuri de muncă, care la rândul lor aparțin comunității de romi din sat. Acești intermediari se ocupă de chestiunile birocratice, transportul lucrătorilor, dar mențin și relațiile cu angajatorii din străinătate.

Pensionari

Pensionarii constituie cel mai numeros grup. Ei alcătuiesc majoritatea gospodăriilor mici, cele descrise ca fiind horticulturi. Pensionarii își acoperă cheltuielile din pensiile primite de la stat și din subvențiile acordate pe animale și teren. În general ei cultivă în jur de 1-3 hectare de teren aflate în proprietate, o parte importantă a lucrărilor agricole fiind prestate de către agricultorii din satul vecin care au gospodăriile mai bine echipate (cu tractoare și alte utilaje agricole). În cazul pensionarilor scopul activității agricole constă în aprovizionarea cu alimente pentru consumul propriu. O parte a surplusului (mai ales lapte, porci, uneori și produse ale recoltelor) se vinde sau este oferită copiilor care stau la oraș. Pensionarii care dețin doar gospodării cu grădină sunt cei mai vârstnici membri ai comunității, care și-au redus dimensiunile gospodăriilor ca urmare a scăderii capacităților proprii.

După schimbarea de regim, cele 3-4 familii de romi care au lucrat la colectiv au primit câte o jumătate de hectar de teren, conform legii. Aceste familii (în cadrul cărora sunt și câțiva pensionari) încă cultivă aceste terenuri, utilizând o parte din producția agricolă pentru aprovizionarea gospodăriilor proprii (au mulți membri), iar restul pentru întreținerea animalelor (unul-doi porci și cai).

Navetiști și elita culturală locală

Acest grup include proprietarul de cârciumă și magazin, câteva persoane care au locul de muncă în afara satului (dintre care două lucrează ca personal administrativ în cadrul primăriei din comuna vecină, o altă persoană lucrează în brutăria din satul vecin, iar o profesoară de școală face naveta în orașul apropiat), respectiv membrii celor două grupuri de zidari, care, asemenea elitei culturale, au expunere minimă la activitățile agricole. Nici preoții și nici profesorii nu practică agricultura mai mult decât la nivelul activităților specifice gospodăriilor cu grădini mici.²⁶

Zilieri

Acest grup este alcătuit în majoritate de membri ai familiilor de romi. Însă, spre deosebire de familiile maghiarilor, ei nu dispun de teren, pentru că mulți dintre ei s-au mutat aici după schimbarea de regim, și astfel nu au beneficiat de pe urma privatizării terenurilor. Mai mult, majoritatea gospodăriilor de romi nu dispun de terenuri (nici de grădini în jurul caselor), și nici nu se ocupă în mod particular cu agricultura sau cu producția agricolă pentru aprovizionarea cu alimente. Spre deosebire de celelalte familii, care dețin gospodării cu grădină și care au o situație economică mai bună datorită faptului că și-au redus activitățile agricole și au venituri stabile fie din antreprenoriile proprii fie de la locurile de muncă, o parte dintre aceste familii de romi trăiesc într-o sărăcie lucie.²⁷ Membrii acestui grup prestează uneori lucrări agricole în gospodăriile maghiarilor ca zilieri sau se ocupă de curățenia sau menținerea ordinii în cadrul acestora. Însă datorită faptului că în prezent agricultura joacă un rol mai puțin important în

26 *Elita administrativă și culturală care face naveta din oraș* este alcătuită de angajații brutăriei și ai morii, respectiv de cadrele didactice care predau în unitatea de învățământ din sat și fac naveta din alte localități. De exemplu, o mașină plină aduce de la Târgu-Mureș personalul administrativ al firmei în fiecare zi. Firma nu are pe cine să angajeze din sat sau din satele vecine pe posturi administrative care necesită pregătire și experiență (contabili, casieri, consilieri juridici etc.). Însă pentru personalul administrativ venit de la oraș, satul înseamnă doar locul de muncă, ei nu constituie partea organică a comunității locale

27 Voi analiza stratificarea în rândul romilor din Azog, conform strategiilor de subzistență practicate, în cadrul unui alt studiu.

cea ce privește subzistența, și munca de zilier a pierdut din importanță. Însă, în comuna vecină există gospodării mult mai mari care necesită activități agricole mai intense, astfel că acolo zilierii au rămas importanți.

Aproape fiecare gospodărie, chiar și cele fără terenuri, dețin unul-doi porci sau cai, respectiv au căruțe. Romii care au cai și căruțe prestează de multe ori servicii de transport pentru maghiari, mai ales în perioada recoltelor de toamnă, dar și cu alte ocazii, cum ar fi transportul de nisip și pietriș. În astfel de cazuri romii efectuează atât încărcarea cât și descărcarea materialelor. Deci, putem spune că transportul cu căruța constituie de fapt o formă de muncă agricolă prestată contra unei sume de bani.

După ce podgoriile au fost desființate una după alta, în prezent doar câțiva dintre viticultorii angajează paznic sau pândar la vie, aceștia provenind de obicei din rândul celor mai săraci membri ai comunității romie din sat. Podgoriile sunt păzite non-stop din data de 20 august a fiecărui an (dată la care strugurii încep să se coacă), paznicul având la dispoziție o colibă cu structură din lemn de alun și acoperită cu buruieni cosite și stof. Pe lângă salariul lunar ei primesc zilnic mâncare și băutură.

Grupuri care nu se ocupă în mod individual cu producția gospodărească pentru consumul propriu

Slujitori

Instituția servituții este bazată pe relația de muncă de lungă durată între stăpânul agricultor și lucrătorii agricoli tineri de gen masculin, care provin în general din familii sărace de țărani din localități periferice slab dezvoltate, și care au puține șanse să-și asigure atât subzistența proprie cât și cea a propriilor familii. Acești băieți tineri nu primesc sprijin material suficient din partea familiei și beneficiază de diferite forme de capital într-un grad destul de redus²⁸.

Una dintre cele mai importante lucrări ai literaturii etnografice în domeniu în limba maghiară provine din comuna Chibed, o localitate aflată destul de aproape de satul Azog (Ráduly 1987). În această lucrare, prin publicarea narativelor de viață a câtorva slujitori autorul Ráduly János a atras atenția asupra mai multor aspecte ale sorții de slujitor. Conform autorului răspândirea pe scară largă a instituției servituții s-a datorat gradului înalt de sărăcie în rândul populației (vezi Ráduly 1987: 10). „(...) [v]iața de slugă este asumată în primul rând din motive de sărăcie: pământ puțin sau deloc, lipsa de îmbrăcăminte și alimentație” (Ráduly 1987: 15). Din motivele care stau la baza angajării ca slujitor autorul scoate în evidență lipsa de alternative în cazul familiilor numeroase și situația familială nesigură a unor tineri (rămași orfani sau cu părinți vitregi) (vezi Ráduly 1987: 14–15), dar în același timp subliniază și faptul că „angajarea ca slujitor a reprezentat o sursă de venit disponibilă de la vârste fragede” (Ráduly 1987: 10).

Spre deosebire de zilierii care au program de lucru fix, slujitorii pot fi oricând mobilizați. Angajarea slujitorilor asigură și nevoia de forță de muncă pe termen lung și reduce dependența de munca de zilier care trebuie negociată și căutată în continuu. Mai departe, instituția servituții este avantajoasă și din perspectiva sistemului de relații bazat pe dependența pe termen lung.

Angajarea constând într-un acord-verbal comun despre salariu și obligații mutuale, slujitorii sau familiile acestora caută informații în prealabil despre stăpân și familia acestuia (mai ales despre condițiile de lucru, tratamentul angajaților, siguranța plății salariilor sau chiar și calitatea mâncării), cele mai bune puncte de referință fiind informațiile furnizate de foști sau prezenți slujitori.

Slujitorii se angajează de obicei pe o perioadă de un an sau doi, dar există și cazuri când slujitorii sunt angajați doar pe perioada lucrărilor de primăvară, vară și toamnă (de exemplu, îngrijirea oilor sau perioada recoltelor), iarna fiind trimiși acasă.

După schimbarea de regim mai multe gospodării înstărite au angajat slujitori. Termenul în limba maghiară (*szolga*) este de altfel folosit de către săteni și astăzi. Conform informanților, are același înțeles și în cazul agricultorilor sau fermierilor care „au câte un om la dispoziție”. În perioada cercetării de teren cele mai mari gospodării (două la număr) au avut slujitori (doi au lucrat în cadrul unei gospodării cu vaci și cinci în gospodăria ciobanului menționat mai înainte). Slujitorii din gospodăria cu vaci au fost tineri din sat de etnie romă, iar gospodăria cu oi a angajat tineri băieți români din localitățile vecine.

28 Despre rolul diferitelor forme de capital în ceea ce privește strategiile de subzistență, vezi analiza lui Endre Borsos și István György în cazul unui sat din regiunea Partium sau Crișana (autorii vorbesc despre următoarele forme ale capitalului: *capital economic moștenit, social, de putere, de relații, uman și capital de prestigiu* (Borsos–György 1999: 76).



Gospodării cu statut special

Gospodăria hobby a antreprenorului german

La începutul anilor '90 un bărbat din Germania, care câțiva ani a petrecut cea mai mare parte a anului în sat, a cumpărat terenuri intravilane și mai multe case, pe care ulterior le-a demolat și a construit în locul lor o casă de locuit impozantă, un grajd bine dotat și alte clădiri agricole. Apoi el a înființat și o fermă cu 30 de vaci, un număr considerabil de porci și câțiva cai. Utilată și cu echipamente agricole (3 tractoare de mare capacitate, o combină și alte mașini), activitatea fermei a fost supravegheată de către un administrator care a coordonat munca a 2-3 persoane. Laptele de vacă produs a fost vândut în sat. Astăzi însă o mare parte din gospodăria de atunci nu mai există, proprietarul german ocupându-se de gospodărie doar ca hobby. În prezent el are 4 vaci, 9 porci și încă 4 cai, cai pe care îi călărește la marginea satului în timpul său liber. Bărbatul a fost atras și de posibilitățile agroturistice din zonă, astfel că pe perioada cercetării de teren am putut observa cum el a transformat o clădire veche (de fapt un atelier) din gospodăria inițială în pensiune și restaurant. Lucrările de construcție încă nu erau finalizate în prima fază a cercetării de teren (unitatea ospitalieră a fost deschisă la sfârșitul anului 2013). Bucătăria restaurantului folosește produse de bază organice cultivate la ferma proprie. În același timp meniul restaurantului oferă și mâncăruri netradiționale (de exemplu, mai multe feluri de cafea și cașcaval). Unitatea țintește în primul rând consumatorii de la oraș și nu localnicii – conform acestora din urmă, prețurile practicate în restaurant sunt destul de ridicate.

Antreprenoriate care experimentează activități agricole

Un antreprenor tânăr, angajat la compania de gaze ca și tatăl său (de altfel un pattern des întâlnit), a înființat un complex de recreere (un eleșteu) la marginea satului. Pe lângă pescuit, locația găzduiește și un parc de păsări exotice și o crescătorie de animale mici. Antreprenorul experimentează și cu activități agricole, de exemplu el a înființat o plantație de aluni și una de trufe. Un alt tânăr din sat, angajat de asemenea la compania de gaze, a plantat nuci pe o suprafață de un hectar, iar un antreprenor tânăr de etnie română, dintr-o altă localitate, a cumpărat mai multe terenuri la marginea satului cu scopul de a cultiva cătină (în apropierea plantației el și-a construit o casă de week-end). Un alt bărbat (care provine tot din Azog), angajat la o firmă de grădinărit dintr-un oraș apropiat a cumpărat utilaje agricole și alte câteva hectare de teren în sat, unde cultivă amurariu. El are un angajat permanent care are grijă de plantație în absența lui.

Un antreprenor agricol din comuna de care aparține satul Azog cultivă mai multe sute de hectare; el a luat în arendă practic cele mai largi suprafețe de teren ale satului (și nu numai), cultivând în primul rând grâu (plătește arenda în natură). Dar, spre deosebire de gospodăriile tradiționale, el cultivă și alte tipuri de cereale cum ar fi meiul și soia. În toate aceste tipuri de antreprenoriate sau ferme pot fi identificate strategiile de diversificare ale „antreprenoriatelor netradiționale”²⁹ descrise de Brian W. Ilbery (vezi Ilbery 1991: 208).

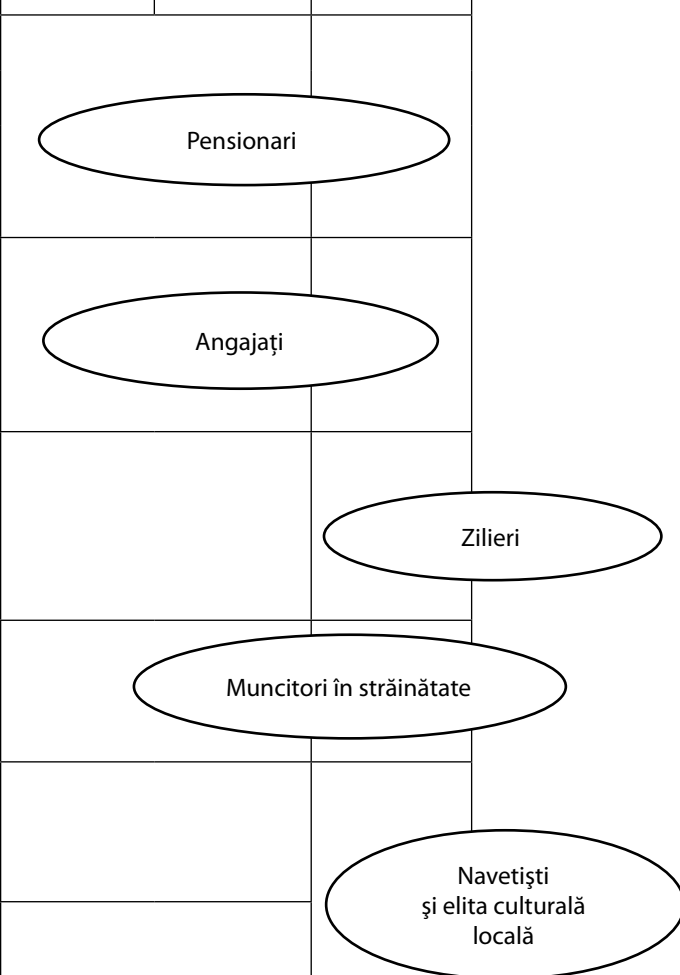
Moara

În localitate există și o moară veche, care în perioada socialistă a funcționat tot în sistem de cooperativă. După schimbarea de regim moara a intrat în proprietatea primăriei locale, care însă nu a privatizat-o, ci a dat-o în chirie pe termen lung. Apoi morarul (care a închiriat-o) a construit în centrul satului o altă moară de mare capacitate și o brutărie. Morile macină făină contra unui comision care constă într-o anumită cantitate de făină, folosită apoi în producția brutăriei. Pâinea produsă aici este comercializată în magazinele din zonă. Cele două mori sunt importante pentru economia satelor din regiune.

29 Expresia provine de la Ilbery (nota autorului).

Crescătorie de porci și firmă de construcții

Un antreprenor tânăr, originar din sat, deține o firmă de construcții unde angajații provin atât din Țog cât și din satul vecin. Antreprenorul respectiv a mai înființat și o fermă de porci, care dispune de o clădire cu geamuri termopan, sisteme automatizate de curățare și de hrănire pentru porci. Ferma este îngrijită de un localnic. Același antreprenor a cumpărat și a închiriat multe terenuri la marginea satului (el deține și un tractor și mașini agricole).

Gospodării orientate pe profit	Gospodării de subzistență, care se ocupă cu producția gospodărească pentru consumul propriu (FSP)			Grupuri care nu se gospodăresc în mod individual și nu se ocupă cu producția gospodărească pentru consumul propriu (FSP)	Gospodării/ antreprenoriate cu statut special
Gospodării cu vaci	Gospodării mici		Gospodării cu grădini mici	Slujitori	Gospodăria hobby a antreprenorului german
Gospodării cu oi	Gospodării de animale	Gospodării viticole			
Apiculturi			Antreprenoriate care experimentează activități agricole		
			Moara		
			Fermă de porci și firmă de construcții		



Strategii de ieșire din agricultură

■ Există mai multe familii care în deceniul anterior au avut gospodării extinse la nivel local, dar care în jurul anului 2005 și-au desființat complet gospodăriile sau le-au restructurat/reorganizat în mod radical. În cele ce urmează voi prezenta câteva studii caz ale unor familii care au abandonat activitățile agricole.

Imediat după schimbarea de regim, **B. B.** a avut gospodăria cea mai bine utilată din sat. Având tractor și mașini agricole, el a prestat servicii cu tractorul și pentru alți agricultori din sat. Însă, la începutul anilor 2000 el și-a desființat complet gospodăria, și-a vândut atât terenurile cât și utilajele agricole. În prezent lucrează în cea mai parte a anului în Germania, iar din gospodăria mare de altădată a rămas doar un cal, acesta fiind îngrijit contra unei sume de bani de către un bărbat de etnie romă din sat.

Cazul lui **B. B.** scoate în evidență faptul că reducerea sau desființarea completă a gospodăriilor nu se datorează în mod exclusiv posibilităților de muncă din zonă. Numărul persoanelor care au emigrat în străinătate este destul de mare, iar acest lucru afectează în primul rând familiile tinere (dar nu numai, așa cum demonstrează și cazul lui **B.B.**). În același context, numărul ridicat al celor care muncesc în străinătate în mod regulat semnalează faptul că mulți din Ázog speră la mai mult decât stilul de viață și nivelul de consum posibil acasă. Compania de gaze practic nu mai creează noi locuri de muncă, astfel că tinerii se pot angaja doar la brutărie (cu unele excepții).

K. F. are treizeci și ceva de ani, și în prezent este angajat la ROMGAZ (mai demult a lucrat și la brutărie), iar soția lui lucrează în administrația primăriei locale. Cei doi stau în aceeași casă cu părinții lui **K. F.**, alcătuind o gospodărie comună cu ei. Tatăl său lucrează ca maistru la ROMGAZ, iar mama sa este pensionară. În 2003, folosind atât propriile economii cât și ajutorul financiar al părinților, ei au construit cel mai modern grajd din sat, echipat cu sistem de încălzire și adăpătoare automată. Neluând în considerare munca prestată de membrii familiei, grajdul a costat 250 de mii de lei (aproximativ 5500 de euro). Bărbatul tânăr a cumpărat zece vaci, și a crescut și tauri (6 bucăți). În timpul concediilor de vară el a lucrat în Ungaria pentru a obține venituri suplimentare. Cu toate că familia a avut teren în proprietate (în jur de 1,5 hectare), mai degrabă lipsa mașinilor agricole a constituit cea mai mare problemă (terenurile arabile au putut fi închiriate sau luate în arendă relativ ușor și ieftin și în perioada respectivă). Dat fiind faptul că veniturile familiei au fost cu mult peste medie, ei au estimat că vor putea cumpăra și mașini agricole. Acest lucru însă nu s-a întâmplat pentru că și-au dat seama că vacile nu reprezintă o afacere așa de profitabilă cum s-a crezut la început, iar achiziționarea de mașini agricole ar fi constituit povară de nesuportat. Astfel s-a ajuns la concluzia ca veniturile gospodăriei să nu fie cheltuite pe utilaje. În februarie 2007 **K. F.** a vândut toate vacile, însă taurii i-a păstrat până în 2009 fiindcă a avut la dispoziție furaje suficiente.

Nici eu, nici tatăl meu nu am știut ce să facem, nimeni nu a știut. Omule, ca să lucrezi pământul, în primul rând îți trebuie tractor! Acum îmi vine să râd când mă gândesc cum am zis să aducem căruța de lemn, să ne ducem cu vacile. Nu a fost nimeni acolo să-mi zică: măi fiule, stai un pic, nu jug și nu vacă ne trebuie! Iar și eu am fost așa de nebun că mi-a părut bine să am o căruță cu două vaci cu care să pot umbla. Eram tânăr, aveam 22 de ani, și nu era nimeni să-mi spună, stai fiule, nu se mai poate cu boii, alții deja sunt pe Lună, și noi trebuie... Dar nu, noi suntem oameni de modă veche, și până când facem semnul crucii și altele, nu vom înainta.

În ceea ce privește decizia luată, au contat și experiențele muncii sezoniere din Ungaria, unde **K. F.** a văzut că prețul laptelui a scăzut în urma aderării la UE. Pe lângă lipsa utilajelor agricole, el a explicat eșecul prin insuficiența investiției și prin lipsa condițiilor necesare unei bune producții de lapte. Vacile proprii au fost duse la pășunat împreună cu celelalte vaci din sat, fiind mănate prin tot satul, iar adăparea pe pășune nu a fost asigurată în mod adecvat. Astfel, mulgerea nu a putut fi efectuată în condiții optime fiindcă prima dată vacile trebuia să fie mănate acasă. Pe lângă toate aceste obstacole și producția de lapte a rămas sub nivelul așteptat. Dat fiind faptul că cea mai mare parte a furajelor nu a putut fi cultivată ci a trebuit cumpărată, bilanțul contabil al afacerii a fost una negativă.

Nu am fost pregătiți, deci odată ce ai intrat în Uniune, ca să poți produce laptele pe care alții îl produc acolo, nu poți să vii cu 9 vaci și fără echipament, și să mulgi din cele 9 vaci doar atât cât celălalt mulge din două. Și am mănate vitele prin tot satul, iar alea n-au primit apă de băut toată ziua, și seara când a venit turma, am așteptat laptele degeaba. Și am muls

25 de litri de la 7-9 vaci. Și atunci tragi linia și vezi că la locul de muncă primești o sumă de bani din care ai luat pentru atâta tărâțe, pentru benzină ca să duci laptele, și gata, buf. Din lapte am primit 250 sau 300 de lei. Și eu am avut un salariu de, să zicem 600 lei, pe care l-am cheltuit pe tot astea ca să mă bucur de 200 de lei.

Nici acum nu-mi pare rău de fermă. După cum am spus, laptele are același preț ca acum 6-7 ani. Din banii primiți din vânzarea vacilor au început lucrări de lărgire și de renovare a casei, și au mai cumpărat un autoturism. În prezent casa lor este una dintre cele mai impozante și cele mai bine utilizate case din sat.

Începând cu sfârșitul anilor 2000, K.F. s-a orientat spre viticultură. El concepe viticultura doar ca activitate paralelă cu locul de muncă de la stat. Spre deosebire de gospodăria cu animale, care necesită prezență continuă, vița-de-vie poate fi cultivată și cu păstrarea locului de muncă, îngrijirea viței-de-vie fiind o activitate de natură sezonieră.

Gospodăria lui K. F. este un bun exemplu de colaborare între două generații. În ultimii zece ani, prin reorientarea spre viticultură, K. F. a reușit să-și schimbe în mod radical profilul gospodăriei cu ajutorul părinților. Motivul principal pentru decizia luată este acela că viticultura nu necesită concentrare de capital în aceeași măsură ca în cazul gospodăriei cu vaci. Spre deosebire de aceasta din urmă, plantația viticolă în forma sa actuală nu depinde mult de veniturile salariale ale membrilor familiei.

Z. B. are 61 de ani și este angajat la compania de gaze din 1990. El și soția lui locuiesc în aceeași casă cu fiul lor adult și familia acestuia, dar alcătuiesc o gospodărie separată. Fiul lor este angajat la brutărie, iar nora beneficiază de pensie de boală.

Ei au lângă casă și o mică grădină de legume, dar, spre deosebire de majoritatea gospodăriilor din sat – care cresc unul sau doi porci și păsări – aici nu sunt animale domestice deloc.

[Și ți-neți porci în gospodărie?] Nu, doar cumpărăm. Nu avem nici măcar găini, doar legume în grădină. Nu ținem porci, dar ar fi bine, mai încolo, când ies la pensie, voi crește unul ca să avem ce tăia de Crăciun. [Și sunt mulți în sat care nu cresc niciun fel de animal domestice?] Păi nu prea, chiar dacă nu cresc porci, au câte 5-6 găini. Mai au și porci, dar nu fiecare. [De ce? Că nu merită?] Nu avem timp să ne ocupăm de porci.

Z. B. cultivă vița-de-vie pe o suprafață de 46 de ari, activitate pe care o desfășoară și el pe lângă locul de muncă. Câștigă venituri din vânzarea strugurilor și a vinului produs (și într-o măsură mai mică din vânzarea de pălincă). În ceea ce privește lucrările agricole legate de cultivarea viței-de-vie, el este ajutat de fiul său, pe lângă care mai primește și ajutor extern, în sistem de clacă, mai ales de la cercul său de prieteni sau de la prietenii fiului său.

Familia deține teren arabil de 1,05 de hectare, care însă este lăsat necultivat. Cea mai mare parte din terenuri (70 de ari) este dată în folosință unui agricultor din localitatea vecină, care se ocupă de producția de cereale în mod extensiv și care mai are în arendă și alte terenuri la marginea satului. Alți 35 de ari sunt folosiți de un alt fermier din sat care are vaci. Z. B. nu solicită chirie pentru folosirea terenurilor sale, el vrea doar să le păstreze și să le protejeze pentru ca pământul să nu fie îngrădit pentru animale și astfel „să dispară” sau să dea naștere unor dispute. El plătește impozitul pe teren, dar nu a solicitat subvenție de stat, pentru că procesul (și anume efectuarea/organizarea activităților de întreținere și cosirea terenului pentru a beneficia de subvenție) i s-a părut prea birocratic. Însă nici nu vrea să le vândă, fiindcă pentru el înseamnă siguranță pe termen lung și crede că va veni vremea când fiul sau nepoții săi vor hotărî să cultive pământul din nou.

Lângă podgorie mai sunt 70 de ari de teren, pe care i-am dat inginerului M., pe care l-a arat, dar nu mă interesează ce a însămânțat acolo. [L-ați dat în chirie?] Nu, eu plătesc impozitul pe teren, doar să semene ceva ca să nu devină pășune ca oile să umble acolo. [Nu primiți subvenția APIA?] Nu. O dată l-am înregistrat, și atunci a trebuit să fie cosit, pentru că a fost înregistrat ca fâneață. Și acum verifică pe satelit dacă terenul a fost cosit sau nu, pentru că se vede. Și un prost poate să vadă, iar dacă terenul nu a fost cosit, primești o amendă mare. Și atunci mi-am zis, să nu-mi dea nimic că nu mă voi ocupa de teren. Iar inginerul M. mi-a zis că acum poate, că va lucra pământul.³⁰ l-am dat și acum plătesc impozitul pe terenul

30 Pentru că unii au cerut înapoi terenul dat spre cultivare în urma obținerii subvenției APIA. – P. L. (nota autorului).



dat. La celălalt capăt al satului am alți 35 de ari, pe care i-am dat altuia, unul numit P. Ȃla stă chiar la capătul satului și are multe vite, așa că l-a însămânțat cu lucernă. [...] Nici el nu plătește nimic, doar noi plătim impozitul. [Atunci de ce nu-l vindeți?] De ce să-l vând? Dacă tinerii se hotărăsc, după aia va trebui să cumpere de la altcineva. Fiul meu lucrează la brutărie, am doi nepoți, dar ăia-s mici încă, unul de șase ani, și altul de doi ani. Când vor crește, poate le va trebui terenul, și atunci ce fac?

Gospodăria viticolă a lui Z. B. are mai multe componente tradiționale: o mare parte din nevoia de forță de muncă externă este asigurată prin diferite forme de clacă, determinate de relațiile sociale, iar munca prestată este plătită prin produse agricole, așa cum Endre Borsos și István György au descris în cazul analizat de ei (Borsos–György 1999: 61). În ceea ce privește forța de muncă externă, el apelează la serviciile unor persoane din afara rețelei proprii, și anume la membrii comunității rome din sat (zilieri, paznici) și la crescătorul de cai, de etnie română, care s-a mutat aici în urma căsătoriei. Pentru el nu profitul constituie motivația principală pentru cultivarea de struguri și producerea vinului (cu toate că a afirmat că antreprenoriatul său nu este deficitar). Motivația gospodăriei viticole poate fi observată prin mai multe componente simbolice: identitatea de viticultor, mândria, preocuparea cu struguri și vin, satisfacția propriului vin etc. În același timp, gospodăria viticolă prezintă mai multe trăsături noi: de exemplu, spre deosebire de gospodăriile țărănești tradiționale, ea nu este orientată spre autoaprovizionare și nu oferă o gamă mixtă de produse agricole: familia nu crește deloc animale domestice, și, în mod neobișnuit, nici măcar păsări.

În cazul lui Z. B. și al familiei sale, prin veniturile de la locurile de muncă și din ajutor social, raportul cost-eficiența este subordonat motivațiilor culturale, așa cum Joe Smith și Petr Jehlička au subliniat în cercetările lor (vezi Smith–Jehlička 2013: 28–30).

E. Cs. și soțul ei s-au pensionat în 1990. Bărbatul a lucrat la moara din sat, iar soția lui a fost angajată în cadrul hotelului care în perioada socialistă a funcționat în centrul comunei. În urmă privatizării terenurilor cuplul a achiziționat terenuri arabile pe o suprafață de 7 hectare, au investit o parte din economii într-un tractor și alte mașini agricole, și au construit un grajd mare și o șură nouă. Din banii rămași cei doi au deschis un magazin și o cârciumă.

Gospodăria lor a fost una mixtă în ceea ce privește gama de produse agricole: ei au cultivat atât cereale cât și furajele necesare pentru întreținerea vacilor. Într-o perioadă de câțiva ani, numărul vacilor din gospodărie a crescut la șapte (inițial ei aveau una sau două vaci primite în urma desființării cooperativei agricole. Pe lângă vaci, cuplul a crescut pentru vânzare între 7-11 bucăți de porci. Cei doi au fost ajutați de fiul lor, care a contribuit la întreținerea gospodăriei în afara programului de lucru fix pe care l-a avut la compania de gaze. Soțul a murit în 1997, după care văduva a distribuit averea între cei doi copii. În urma tragerii de sorți, fiica a primit magazinul, iar cârciuma a revenit fiului. Femeia rămasă văduvă a continuat să întrețină gospodăria tot cu ajutorul fiului. Boala văduvei, survenită în jurul anului 2007 a determinat o schimbare drastică în evoluția gospodăriei, femeia fiind nevoită să predea toate terenurile și uneltele agricole fiului ei. Acesta însă a vândut atât utilajele cât și animalele pentru că nu a vrut să ducă mai departe gospodăria de unul singur.

Am zis să împărțim prin tragere de sorți, unul primește magazinul, celălalt barul, dar am împărțit tot ce era acolo. Fiică-mea a obținut magazinul, iar fiul a luat barul, pe care însă, din păcate, l-a dus în faliment după zece ani, și atunci fiică-mea a preluat și barul. [Și ce s-a întâmplat cu gospodăria?] (râde) S-o dus. Fiul meu a primit tot echipamentul, și na, l-a folosit timp de zece ani, și atunci eu m-am îmbolnăvit, și în ultimul an i-am zis că nu voi semăna nici măcar un bob de cereale, îi las totul lui, ca să aibă cu ce să se ducă mai departe. Și el mi-a spus așa: „Mamă, dacă tu nu lucrezi, nu mă ajuți, atunci nici eu noi voi continua.” Așa a și făcut. Și pământurile au rămas neînsămânțate pentru mulți ani.

În 2013 o parte din aceste terenuri au fost date în arendă unui agricultor din satul vecin, specializat pe producția de cereale în mod extensiv, care, conform estimărilor, închiriază aproximativ 100 de hectare din terenurile arabile aparținând sătenilor din Ázog.³¹ Așa cum se întâmplă și astăzi cu terenurile

31 Estimările provin de la un fost angajat în cadrul biroului de taxe și impozite al primăriei locale.

lăsate necultivate ale multor săteni, crescătorii de animale l-au folosit ca pășune. În funcție de locația și calitatea terenului, arenda ajunge la 400-500 kilograme de grâu. Conform înțelegerii între părți, arendașul primește subvenția pe teren și plătește impozitul pe teren.

Pământul este dat în arendă, iar după un hectar primim 400-500 kilograme de grâu sau porumb, depinde ce cerem. Acum toate terenurile mele sunt date în arendă, până nu demult o parte a fost necultivată, acolo au pășunat caii țiganilor, oile ciobanului, așa că nu am primit nimic și a trebuit să plătesc impozitul. Acum le-am dat în arendă inginerului, tot eu plătesc impozitul și inginerul ia subvenția.

A. Cs., consilierul juridic al comunei este nepotul lui E. Cs. El are peste 30 de ani și este manager la o firmă de asigurări, ca și soția lui. Cei doi o mai ajută și pe mama lui A. Cs. cu administrarea și aprovizionarea magazinului mixt și al cârciumii pe care le deține. Ei locuiesc într-una din cele mai impozante și confortabile case din sat (cu cameră de zi cu încălzire prin pardoseală, balcon, baie utilată complet etc.). În timpul liber cuplul se ocupă de o organizație de tineret care desfășoară mai multe tipuri de și programe în sat: activități de caritate (organizează donații de haine pentru familii de romi cu mulți copii, mențin relațiile cu oamenii vârstnici din sat), protecția mediului (adună gunoaie), dar ei au organizat și ziua satului. Din ce au spus reiese că nu se ocupă deloc cu agricultură sau cu creșterea animalelor, grădina mare din jurul casei fiind folosită doar pentru cultivarea legumelor. Ei practică doar agricultură ecologică: o parte din semințe și produsele fitosanitare le cumpără de la o firmă în domeniu, iar îngrășămintele le aduc din celelalte gospodării din sat.

Printre motivele principale pentru cultivarea legumelor, cei doi au menționat plăcerea dată de grădinarit, respectiv calitatea și caracterul ecologic al legumelor produse, ceea ce este important în special pentru sănătatea copilului lor. Ei au mai spus că și prietenii lor din sat (mai multe familii cu copii mici) cultivă legume ecologice, dar nici aceștia nu se ocupă cu agricultură sau cu creșterea animalelor.

Nouă ne place să cultivăm totul pentru familie, și din cauza copilului, ca să nu mănânce produse din magazin. Ne-a plăcut mai mult stropirea ecologică a legumelor. Și acum am adus vreo opt căruțe de baligă, totul este acoperit cu baligă. Bine, mai sunt cazuri când trebuie stropit împotriva gândacilor de Colorado. Dar nu folosim îngrășămintă chimice deloc. Încercăm să cultivăm legume și fructe din astea ecologice, de care avem nevoie: cartofi, castraveți, roșii, orice, porumb de lapte, fructe, tot ce trebuie pentru gospodărie. Slavă Domnului, avem o grădină și putem cultiva ce ne trebuie.

Prin povestea lui E. Cs. și a familiei sale putem constata faptul că agricultura rurală, care după schimbarea de regim a jucat rolul principal în subzistența familiilor din mediul rural, a dispărut aproape complet, în vreme ce activitatea în timpul liber și anumite ideologii legate de producția proprie a alimentelor au devenit motivațiile principale pentru activitățile agricole practicate în prezent.³²

Concluzii

■ În mod similar cu ce s-a întâmplat și în alte sate din Transilvania în primii ani după schimbarea de regim³³, activitățile agricole au primit un rol important privind subzistența familiilor pe termen lung și în cazul locuitorilor din satul analizat. Astfel, până la mijlocul anilor 1990, odată cu desființarea întreprin-

32 Aceste motivații ale producției gospodărești de alimente sunt subliniate și de cercetătorii Joe Smith și Petr Jehlička, care, bazându-se pe date statistice din anii 2005, 2010 și 2011 din Cehia și Polonia, arată că „alimentele proaspete” și caracterul de „hobby” s-au situat pe primele locuri în ierarhia motivațională (Tabelul 8: *Reasons or motivations for FSP – Cauze și motivații în spatele producției gospodărești de alimente*: Smith–Jehlička 2013: 29).

33 Despre transformarea agriculturii după schimbarea de regim și rolul agriculturii în subzistența familiilor după 1990 și până la începutul anilor 2000, vezi, de exemplu: Borsos–György 1999, Oláh 2004a, 2004b, 2004c, Kiss 2005, 2007, Gagyí 1995, Peti 2004, Szabó 2002.



derilor industriale rămase din perioada socialistă, activitățile agricole au constituit singura opțiune de supraviețuire pentru cei rămași fără locuri de muncă. Spre deosebire de pattern-ul obișnuit al privatizării postsocialiste (desființarea unităților de producție agricolă aflate în proprietatea statului și împărțirea/împrăștierea bunurilor acestora în rândul sătenilor), în urma privatizării cu succes a brutăriei s-a născut un antreprenoriat extrem de reușit din punct de vedere economic, care a creat oportunități importante de angajare pentru locuitorii din sat. Astfel, la mijlocul anilor 1990 satul s-a plasat pe o traiectorie de dezvoltare de succes mai mare decât multe alte localități similare cu potențial economic din regiune. Cea mai importantă consecință privind agricultura a fost faptul că producția agricolă și-a pierdut semnificativ din importanță. La rândul ei, și exploatarea de gaze de la marginea satului – efectuată fără întrerupere încă din perioada socialistă și oferind loc de muncă privilegiat pentru relativ mulți localnici – a contribuit la acest fenomen. Astfel, spre deosebire de majoritatea satelor din Transilvania, unde pluriactivitatea (mai ales combinarea veniturilor din agricultură cu veniturile salariale de la locurile de muncă din mediul urban) reprezintă strategia economică dominantă,³⁴ aici veniturile din agricultură au început să dispară în cazul din ce în ce mai multor familii. Cu toate că veniturile agricole au scăzut (sau au dispărut complet dintr-un număr important de gospodării), producția gospodărească de alimente pentru consumul propriu se regăsește în aproape fiecare gospodărie din localitate. În spațiile largi de grădină din jurul fiecărei case locuite se cultivă legume de bucătărie, cartofi, lucerna necesară pentru a hrăni unul sau doi porci etc. Majoritatea gospodăriilor cultivă suprafețe arabile de câțiva zeci de ari (sau cel mult un hectar), unde cresc în primul rând porumb pentru întreținerea porcilor și a păsărilor, care au un rol foarte important în alimentația familiilor.

Considerată a fi dominantă înaintea aderării la UE, agricultura la scară mică, practică în mod tradițional și cu scop de autoaprovizionare (vezi Oláh 2004a: 30) se pare că este înlocuită de producția de alimente din gospodărie, care implică reducerea și limitarea activităților agricole și restrânge producția agricolă la horticulturi. În cadrul localității analizate mai ales populația vârstnică (dar încă activă), adică o parte din familiile de pensionari se mai gospodăresc în sistem de autoaprovizionare – însă se estimează că și aceștia își vor desființa gospodăriile agricole. În cazul gospodăriilor orientate pe profit, care practică agricultura la scară largă, putem observa mai multe trăsături specifice gospodării de autoaprovizionare, cum sunt, de exemplu, evitarea riscurilor, prezervarea bunilor și a banilor etc. (vezi Oláh 2004a: 30). Acest tip de gospodărie prezintă și câteva caracteristici specifice „gospodăriei producătoare de mărfuri”³⁵ descrise de Oláh Sándor, în sensul că mentalitatea agricultorilor reflectă elemente care depășesc gospodărirea tradițională, și anume: specializare, efort orientat spre dezvoltare prin reinvestirea unei părți de profit, și producție orientată pe profit (vezi Oláh 2004a: 31–32). În ceea ce privește rolul agriculturii, tendințe similare se impun și în cazul strategiilor de subzistență ale populației din localitățile de-a lungul Târnavei Mici: gospodărirea de autosusținere pierde din importanță, activitățile de tip agricol se limitează la producția gospodărească de alimente, iar forța de muncă mai tânără și activă se orientează, prin practicarea navetei, mai ales spre locuri de muncă din mediul urban. În ceea ce privește situația specială a satului Ázog, conferită prin prezența companiei de gaze naturale și a brutăriei, acestea din urmă, în loc să asigure o nouă traiectorie de dezvoltare, mai degrabă au accelerat procesele enumerate mai sus.

În ceea ce privește producția gospodărească pentru consumul propriu, pe lângă cost-eficiența autoaprovizionării și funcția tradițională de prestigiu legată de producția de băuturi alcoolice în cadrul gospodăriei, ceilalți factori determinanți sunt exigența legată de păstrarea „gusturilor familiare” și concepția despre alimentele cultivate în propria grădină, iar în cazul a câtorva familii tineri, cu copii, care aparțin elitei locale, apar și ideologiile ale agriculturii ecologice.

34 De exemplu, sondajele cantitative realizate de László Csák și Dénes Kiss în județul Harghita (Csák–Kiss 2013).

35 Autorul face distincție între următoarele subtipuri de gospodărie: *producător de mărfuri* – dezvoltator, *producător de mărfuri* – investitor, și *producător de mărfuri* – autosusținător (vezi Oláh 2004a: 31–32).

Bibliografie

ALBER, Jens – KOHLER, Ulrich

2008 Informal food production in the Enlarged European Union. *Social Indicators Research*, 89. 113–127.

BORSOS Endre – GYÖRGY István

1999 Gencs: egy erdélyi falu a parasztosodás útján. In: BORSOS Endre – CSITE András – LETENYEI László: *Rendszerváltozás után. Falusi sorsfordulók a Kárpát-medencében*. MTA Politikai Tudományok Intézete – SZÁMALK Kiadó, Budapest, 51–90.

CREED, Gerald W.

1995 Agriculture and the Domestication of Industry in Rural Bulgaria. *American Ethnologist*, Vol. 22., No. 3., 528–548.

CSÁK László – KISS Dénes

2013 *A mezőgazdasági tevékenység és a területhasználat dinamikája Hargita megyében*. [manuscris] Accesibil online: <http://ruralstudies.ro/hirek.html>.

CSATA Zsombor

2006 A vállalkozói potenciál és területi eltéréseinek társadalmi magyarázatai Erdély rurális térségeiben. *Korunk*, XVII/6. 4–16.

GAGYI József

1995 „Földhöz kötött” mentalitás. In: TÚROS Endre (ed.): *Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról*. Csíkszereda, 214–222.

HUNYA Gábor

1990 Románia területi fejlődése és regionális politikája. In: HUNYA Gábor – RÉTI Tamás – R. SÜLE Andrea – TÓTH László: *Románia 1944–1990*. Atlantisz Kiadó (Medvetánc), Budapest, 159–177.

ILBERY, Brian W.

1991 Farm Diversification as an Adjustment Strategy on the Urban Fringe of the West Midlands. *Journal of Rural Studies*, Vol. 7., No. 3., 207–218.

JEHLIČKA, Petr – KOSTELECKÝ, Tomáš – SMITH, Joe

2008 Food self-provisioning in Czechia: beyond coping strategy of the poor: a response to Alber and Kohler's Informal Food Production in the Enlarged European Union' (2008). *Social Indicators Research*, 111(1), 219–234. [1–39.]

KISS Dénes

2005 Erdélyi falvak a 21. században. *Magyar Kisebbség*, 2005/3–4. 60–77.

2007 *Gazdasági-társadalmi folyamatok az erdélyi falvakban. Faluszociológiai vázlatok*. Presa Universitară Clujeană – Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár.

KOVÁCH Imre

2012 *A vidék az ezredfordulón. A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai*. Argumentum – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet), h.n.

OLÁH Sándor

2004a Gazdálkodásmód és életvitel. In: *Falusi láttelepek*. ProPrint, Csíkszereda, 25–32.

2004b A munkamegosztás és integráció szintjei. In: *Falusi láttelepek*. ProPrint, Csíkszereda, 33–84.

2004c A székelyföldi agrártermelés társadalmi feltételei 1989 után. In: *Falusi láttelepek*. ProPrint, Csíkszereda, 128–138.



PETI Lehel

2004 Tejpénz a bankkártyán. Reprivatizáció, dekollektivizálás és mezőgazdasági specializáció egy Kis-Küküllő menti agrártelepülésen. In: Szabó Árpád Töhötöm (ed.): *Lenyomatok 3. Fiatal kutatók a népi kultúráról*. KJNT, Kolozsvár, 184–212.

2014 A falusi gazdálkodás változásai egy erdélyi településen. In: Ilyés Sándor–Jakab Albert Zsolt (ed.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 21. Kulturális gyakorlat és reprezentáció*. KJNT, Kolozsvár, 2013. 1–28. [in curs de apariție]

RÁDULY János

1987 *Mikor a szolgának telik esztendeje*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

SMITH, Joe – JEHLIČKA, Petr

2013 Quiet sustainability: Fertile lessons from Europe's productive gardeners. *Journal of Rural Studies*, 148–157.

SZABÓ Á. Töhötöm

2002 *Közösség és intézmény. Stratégiák a lónai hagyományos gazdálkodásban*. Kriza Könyvek 11., KJNT, Kolozsvár.

SEBASTIAN Alexandru Pui

2010 *Balavásár. Földrajzi leírás*. Veritas Kiadó, Marosvásárhely.

VERESS Enikő

1999 De/Re-țărănizare în România după 1989. *Sociologie Românească* III. 79–89.

SUBSISTENCE STRATEGIES IN A SETTLEMENT SITUATED ALONG THE KIS-KÜKÜLLŐ (TÂRNAVA MICĂ) RIVER¹

Introduction

■ The scholarly literature analysing the processes of rural farming in the post-socialist Romania has repeatedly emphasized that as a result of the liquidation of socialist industry, agricultural activity has been an important survival strategy for the rural population or the population with rural attachments.² The farming practices of the rural population becoming agriculturally active as a result of the crisis caused by the liquidation of the state farms and the industrial enterprises has been interpreted by the scholarly literature along the concept of *re-peasantisation*³ (vid. e.g., Szabó Á. 2002: 27–29, Borsos–György 1999, Kiss 2007: 136–138, Peti 2004: 203–204 and others). And although the international scholarly literature includes several conceptualizations of the notion, as Imre Kovách describes it, “in the Hungarian public discourse and in the local usage of scientific concepts it means the undesired rebirth of poor peasant farming, mentality and cultural norms” (Kovách 2012: 197). The Hungarian scholarly literature analysing the economic conditions of the Romanian and especially Transylvanian Hungarian villages along the concept of re-peasantisation has emphasized the forced nature of these farming practices, the presence of attitudes preventing specialization and viable market strategies among this group, as well as the lack of initiatives pointing in the direction of moving forward (e.g., Veress 1999, Szabó Á. 2001: 29, Kiss 2007: 137, Borsos–György 1999, Peti 2004: 203–204). Dénes Kiss writes about the labourers commuting from villages to cities that “they were the first to be laid off according to a logical argumentation build upon the reprivatisation of lands, according to which the landowners are able to survive from agricultural production” (Kiss 2007: 136–137).

When discussing *re-feudalization* in the villages of post-socialist Romania, Zsombor Csata means in fact the trends similar to re-peasantization.⁴ Endre Borsos and István György, in their writing analysing the social structure and farming practices of a settlement in the Partium region present the group of farmers who used to be unemployed and now are economically vegetating and focused on survival rather than initiative: “The situation evolved in 1994 shows that the economy of the village is absolutely dominated by the *peasant households seeking self-sufficiency (Chayanovian)*, as well as the *forced peas-*

1 This paper was supported by te János Bolyai Research Scholarship of the Hungarian Academy of Sciences.

2 The development of the following train of thoughts was greatly helped by sociologist Dénes Kiss, whom I owe thanks to for several useful remarks.

3 For the origins and interpretations of the term consult: Veress 1999: 79, Kovách 2012: 197.

4 “... in a significant proportion of villages so-called re-feudalization trends have started, which go back to solutions of economic governance from before 1945 both regarding technology and work organization. From the sociological point of view this means a partial revival of social organizational patterns related to traditional agricultural farming” (Csata 2006: 5).



ant households following a »wait and see« strategy, aimed not at the absorption but at the »elimination« of the work-force of the former industrial workers from the labour-market⁵ (Borsos–György 1999: 87).

The present study attempts to present the economic strategies of a settlement, in which employment in state companies built upon a specific environmental resource (natural gas extraction) as well as the success of an independent enterprise has significantly transformed the livelihood strategies based on agriculture, resulting in a change in lifestyle as well. During the economic crisis following the regime change, the rural population opting for agriculture as a forced path has joined a privileged group as a result of the new, non-agricultural areas of employment created from the 2000s, from the point of view of economic strategies and the jobs created by the state-owned gas company, gradually abandoning agricultural production. In this sense the studied settlement represents the opposite model of the villages re-peasantised after the regime change, described in the Transylvanian scholarly literature. Taking advantage of the opportunity of industrial jobs, the residents of Ázog abandoned agricultural production, preserving their former such involvement only through domestic food production in small gardens. The most important motivation of food production in gardens or small horticultures is cutting down on food costs, besides which the ideologies and symbolical motivations connected to self-produced food are also present and active (for example in the case of the self-made beverages).

The study analyses the economic behaviour modes, as well as the changes in the livelihood strategies observed in a settlement along the Kis-Küküllő (Târnava Mică) River, aiming to present the stratification of the rural society based on economic strategies. I briefly outline the way in which in this multi-ethnic (inhabited by Hungarians, Romanians and Romani) small settlement, the bakery which used to function as a cooperative during socialism became a well-established company employing a significant part of the village's population, being present in important segments of the national markets, connecting the previously isolated small settlement with new regional and national networks. I also present the significance of the natural gas extraction activities from the point of view of livelihood strategies, after which I present the economic strategies built upon agricultural activities.

The ethnographic material which represents the basis of this analysis is the result of a comparative research started in 2012, focused on the changes in the economic strategies of a Mezőség settlement and one situated along the Kis-Küküllő River. The theoretical concepts and scholarly literature regarding the income-strategies of rural households (pluriactivity, diversification and *food self-provisioning*⁶) are presented when describing the economic strategies and household types of the village from the Mezőség region, therefore a more detailed description is not given here (vid. Peti 2014).

Economic and social changes in the recent past

■ The analysed settlement, Ázog (fictional settlement name) is inhabited mostly by Hungarians. It appears from the historical census data that in addition to the Hungarian population, there is a significant number of Romanian population, while at the end of the 19th century a small number of Saxon families also lived here. The Romanian population is linguistically assimilated, and can be differentiated from the Hungarian population based on their specific cultural traits and religion.

There were Romanians in the past as well, but Romanians, who did not know proper Romanian: „Du-te⁷ son, to the back with a tug.” That is how they spoke Romanian.⁸

Gábor Hunya, when analysing the processes of socialist industrialization in Romania writes that “in the second half of the 70s relatively smaller towns received industrial plants as well. Labour needs (...) significantly exceeded the local labour potential, so commute was organized from nearby settlements

5 Italics and internal quotation marks by the authors - L.P.

6 On the motivations and concept of food self-provisioning (FSP) in the Eastern European countries consult: Jehlička–Kostecký–Smith 2008, Alber–Kohler 2008, Smith–Jehlička 2013.

7 'go' (in Romanian)

8 K.A., old man, Catholic, December 29, 2012.

or population was relocated from more distant parts of the country” (Hunya 1990: 174). With **land collectivization** a significant part of the population involved in agricultural activities was crowded in the gradually expanding industrial centres 25–40 kilometres away, similar to the model indicated by Gábor Hunya. For example approximately 20 people worked in the chemical plant of Dicsőszentmárton (Târnăveni), and even more in the factories of Marosvásárhely (Târgu Mureş) and Medgyes (Medias), as well as in the weaving factory of Segesvár (Sighişoara). Most of them commuted, but many (mostly the Romanians) moved to the towns. A higher proportion of women than men were employed at the local collective farm as well as in the state farm established in the neighbouring village, while some of the men started working at the locally organized tractor station.

Up until the end of the 1960s the continuous, large-scale vineyards of the Saxon villages situated on the south bank of the Kis-Küküllő (Târnava Mică) river (where the investigated settlement is located) were cultivated by state farms. Starting with the mid 1960s and up until the beginning of the 1970s the state farms eradicated the vineyards of the Saxons, instead of which large-scale cordon vineyards were planted. In a neighbouring village of the analysed settlement 120 hectares of vineyards were planted in 1967.⁹

Following the regime change of 1989 the Romanian population gradually migrated away from the village. The local population is aging, the children moved to cities (Déva - Deva, Hunyad - Hunedoara, Bucharest, etc.).

The data of the 2011 official census had not been published yet at the time of the research. According to the communication of the employee responsible for census of the Mayor’s Office (unofficial data), the number of the Romani population is 346, the number of the Hungarians is 345, while the number of inhabitants declaring themselves Romanian is 8. The population is of a mixed religious composition: the settlement is inhabited by Orthodox, Reformed and Roman Catholics, and a small number belongs to new religious communities.

The changes in the ethnic structure of Ázog⁹

Year	Total	Romanian	Hungarian	German	Other total	Jewish, Yiddish	Romani
1850n	795	234	512	0	49	30	19
1880m	648	177	402	38	8+23	0	0
1890m	727	215	487	10	15	0	0
1900m	768	240	528	0		0	0
1910m	731	197	504	0	30	0	30
1920n	722	202	495	0	25	25	0
1930m	714	189	450	1	74	21	53
1930n	714	189	447	4	74	21	53
1941n	716	200	461	1	54	0	0
1956	702	0	0	0	0	0	0
1966n	750	189	505	3	53	0	53
1977n	708	171	461	0	76	0	76
1992n	733	101	454	3	175	0	174
2002n	785	97	450	2	236	0	236
2011	699	8	345	no data	no data	no data	346

Distribution of employment in the village: 105 unemployed, 120 housewife¹¹ The largest number of the unemployed and household workers registered by the Mayor’s Office is mostly represented by the members of the Romani community. According to the data of the yearly agricultural registers car-

9 The communication of a former sub-engineer at the state farm in question (GOSTAT).

10 **Legend:**

m = mother tongue

n = nationality

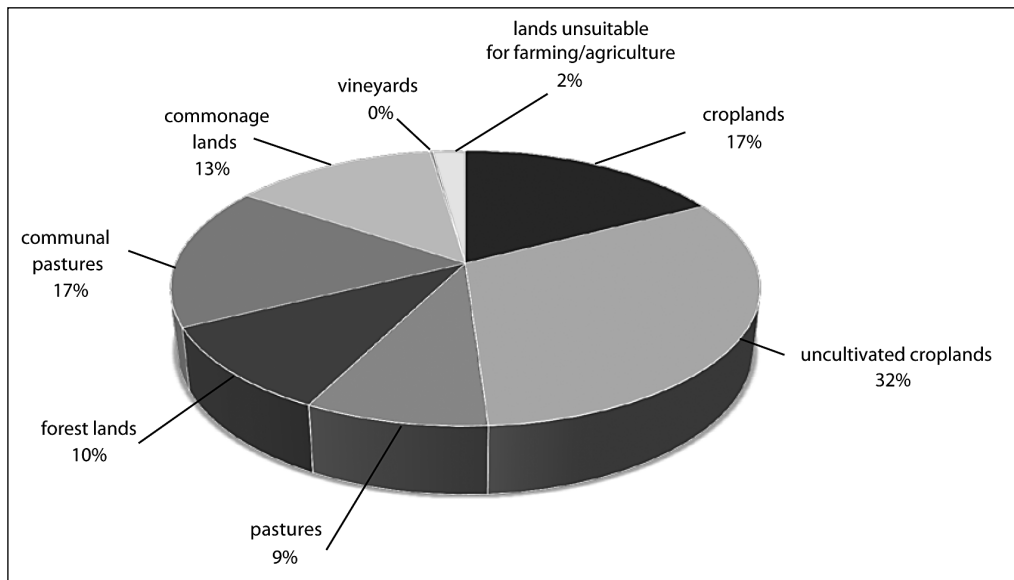
The statistics between 1850 and 2002 are the data sets of Árpád E. Varga (with the *Legend*), the 2011 data are from one of the staff of the Mayor’s Office of the village centre, and are unofficial.

11 The statement of the agricultural engineer with the Mayor’s Office.



ried out by the Mayor's Office of Balavásár, in 2011 849 inhabitants lived in Ázog in 291 households.¹² In the village there are two shops and one pub. The total arable area of the village: 735.82 hectares, of which 410.89 hectares plough-land, 71.5 hectares of meadow, 251.93 hectares of pasture, 1.5 hectares of vineyard.¹³

Distribution of agricultural land¹⁴



After the enactment of Act 18 on re-privatization, the land division committee was elected by the village assembly, the members of which were mainly elderly people remembering the original ownership structures. Distribution took five years to complete. Land distribution – as everywhere – was followed by dissatisfaction, disputes and conflicts. *It so happened that we gave to others as well, so others would not say that we stole it all.*¹⁵ – said one of my interviewees dissatisfied with the outcome of land distribution. Despite some disagreements, “there were no serious issues”, as a former member of the committee stated. The families dissatisfied with land distribution accused the committee that they appointed one another, along personal interests, on “brother-in-law, brother and friend” basis, as one informant put it. The descendants of the settlement’s former landowner are foreign citizens, and as such could not reclaim any land. As a result the former major estate was distributed to the families without any land, formerly working in the collective, as well as to office workers.

In the case of the vineyards planted during socialism by the state farm operating in the neighbouring village, the committee did not apply the principle according to which the lands confiscated during land collectivization should be measured out in their original location and size, but along a certain parity logic they measured out a few lines to anyone demanding based on recollections.

Following the regime change, the local machine station was not liquidated; its former leaders operated it as a joint farm up until 1994 based on the land privatization law making this possible. With a few exceptions, the majority of the inhabitants of the village cultivated their lands within the joint farm, the former machine station. In 1994 the essentially dysfunctional joint farm was privatized by its leaders.

Following the privatization of the machine station the agricultural mechanical equipment of the families was virtually absent. In the absence of mechanical equipment they resorted to the agricultural machine services of the well-equipped farmers of the neighbouring village. Due to the gradual increase of the fuel prices the services became more and more expensive, and as a result (up until the end of the 2000s) a significant part of the lands remained uncultivated. People started to only cultivate the better quality lands in the valleys

12 The data from the digital Agricultural Register (*Registru Agricol*, 2012) of the Mayor's Office.

13 The statement of the agricultural engineer with the Mayor's Office.

14 Based on the statement of the agricultural engineer with the Mayor's Office.

15 E. F., elderly woman, Catholic, December 29, 2012.

and the river meadows. The sharp decrease in the importance of agricultural activity is also indicated by the size of the arable land left fallow. Out of the 410.89 hectares of arable land 145.5 hectares are cultivated, while almost double, 265.39 hectares are left fallow.¹⁶ Currently only 5 of the families own tractors, however these are rather old and low-powered, and can serve the needs of farms cultivating only a few hectares.

The woodlands and a part of the pastures of the village are commonly owned, while the rest of the pastures are municipal property. The commonly owned pastures are rented by the village shepherd, while the municipal property pastures by a farmer from a neighbouring village, who is specialized in extensive cow-keeping. Thus the local farmers with a larger herd are extremely disadvantaged, as they are practically left without pastures. They try to compensate the lack of pastures by grazing on their own lands or on the lands left fallow in the village.

State-owned gas company

■ ROMGAZ, the state-owned mammoth corporation engaged in exploitation operates several units on the outskirts of the settlement. According to a Romanian magazine specialized in economic analysis ROMGAZ, whose majority shareholder is the Ministry of Economy, gained a 1.244 billion lei profit in 2012, occupying a prominent place among the profit-generating public interest mammoth corporations.¹⁷ Between 2007 and 2008 significant modernizing improvements have been carried out in the gas production plant¹⁸ which suggests the possibility of long-term gas field exploitation, and from the point of view of the members of the local community it represents long-term, stable job opportunities.

The presence of ROMGAZ, the state-owned gas-production company since the early 1960s is of a decisive importance from the point of view of the livelihood opportunities of the inhabitants of the settlements. During socialism being an employee of the gas-production company was considered the most privileged job in the settlement. Compared to the agricultural, administrative and industrial workers, the employees of the gas-production company, the “gas people”, as they were called in the area, had high incomes.

The jobs at the gas company had great significance among the livelihood strategies of the inhabitants of the studied settlement after the regime change as well. Unlike other public jobs, which were liquidated with the regime change or soon after it (most factories in the neighbouring towns were closed by 1995), the jobs at the gas company remained stable. The 30-35 people working here remains the highest earning group of the local society.

The bakery

■ In one of his studies, Gerald W. Creed argues that during socialism in Bulgaria in some agrarian-type rural areas the “domestication of industry”¹⁹ took place (Creed 1995). According to the author, one of the reasons of “rural industrialization”²⁰ was the agricultural labour shortage in the villages with large-scale decrease in population resulting from urban industrialization, as it was used to stop migration from villages (vid. Creed 1995: 532). In his analysis regarding the economic and social relations of socialist

16 The statement of the agricultural engineer with the Mayor’s Office. As compared to the total size of arable land there is a 1 hectare difference regarding its distribution, which was divided and deducted from the size of cultivated and fallow lands.

17 Romgaz a raportat un profit net de peste 1,24 miliarde lei, în 2012, în creștere cu 20%. [Romgaz has reported a net profit over 1.24 billion lei in 2012, a 20% increase]. Capital, June 6, 2013. Source: <http://www.capital.ro/detalii-articole/stiri/romgaz-a-raportat-un-profit-net-de- peste-124-miliarde-lei-in-2012-in-crestere-cu-20-182944.html>. Date of access: June 15, 2013.

18 Vid. Sebastian 2010: 146, as well as the previously cited online sources presenting the history of the gas field.

19 The author’s (Gerald W. Creed) term.

20 The author’s (Gerald W. Creed) term.



Romania, Gábor Hunya points out the following: "Urbanization was followed by the loss in population in the rural areas. The decline in population was even more accentuated in the Transylvanian villages located far from industrial areas, with low natural growth" (Hunya 1990: 171).

In addition to the high-paying jobs offered by the gas company, the decline of the importance of agriculture took place after one of the local bakeries developed into a major enterprise, as this was followed by the quick creation of a large number of jobs. The bakery - similar to the phenomenon observed by Gerald W. Creed - was established in 1984 within a co-operative framework, controlled by the people's council. After the regime change, unlike the bakeries of the micro-region operating within a similar framework, it was not liquidated, but continued production under the control of the Mayor's Office. The latter privatized the bakery in 1993, its owner becoming its former leader. The development of the bakery started in 1994, when a German entrepreneur, who also established a farm in the settlement - became a co-owner of the bakery. The German entrepreneur had major development plans, and could assign substantial financial capital to these. Within the new ownership structure the bakery began to develop rapidly. Following the large-scale modernization of its infrastructure and the rapid increase of the volume of production, the company needed new workforce in all areas. The bakery began to massively recruit workforce at the beginning of the 2000s.

In 2007 the German investor sold its share to a group of national importance, as a result of which new capital flowed into the firm and further improvements were implemented. Some of the developments were funded by the EU.

By the mid-2000s, in addition to the jobs provided by the gas company, the high number of jobs at the bakery were occupied mostly by women. The fixed working time employment of women further lowered the capacity of families to engage in agricultural activities and organize such activities even in the case of households formerly engaged in pluriactive farming. The men in a part of such households had already had some kind of extra-agricultural job or were employed as temporary guest workers. *If you go through the village now, you will find wheat stored in the granary at about five houses.*²¹ - This is how the situation is described by a young man. The volume of the work required, the alternation of the day and night shifts at the firm widely differs from the patterns of pluriactive farming of the post-socialist era, when in the factories functioning merely formally for a few years the employees were required to perform only pro-forma activities, and thus channelled most of their workforce into their own farms.

According to a young woman belonging to the cultural elite, working at the bakery represents a transit path on the labour market and in the lives of the majority of the young people employed there, even in the case of those who have been working in the bakery for several years. She mentioned a number of cases in which after a short employment at the bakery several people took a few months unpaid leave, with the idea of the safety of a stable work background, and became guest workers abroad. The few months' unpaid leave was extended to several months, while guest work became regular, with only a few home visits a year. Several members of this group moved abroad permanently, initially mostly to Hungary, more recently to Germany, but there is a family who settled down in Switzerland. The number of young families who moved abroad is around 15, typically the members of the generation in their 30s; however some of them are twenty-year-olds. Not all members of these families were previously bakery's employees, one of them belonged to the cultural elite for example.

*Only those stayed at the E. [the name of the bakery], who could not go away, as they did not have university degrees. Many went abroad. At first they took unpaid leave from E. for 3 months, then they quit. At first they came to visit, but then they moved for good.*²²

According to the local manager of the bakery, the company currently employs nearly 300 people.²³ The company would employ even more locals, but the other jobs tie up the rest of the working population. The company tackles with its labour needs by recruiting employees from the neighbouring villages and even towns, who are transported with the company minivans to Ázog.

Most of the bakery's employees earn the national minimum wage, or slightly more (700-750 lei). Only a few earn a salary of 1000 lei, the more experienced and skilled workforce.

21 K. F., young man, Roman Catholic, December 29, 2012.

22 B. Cs., young woman, February 1, 2014.

23 E.K., middle-aged man, information provided by the manager of the company, May 25, 2013.

The social stratification of the village based on economic strategies

■ In the following I present the types of economic strategies employed by the society of the studied settlement. The types were created according to the role the agricultural or non-agricultural activities play in the livelihoods of the certain groups.²⁴ Based on whether the agricultural activity represents the basis of the livelihood of the family or aims at the food-supply of the family, I distinguish the group of **profit-oriented farmers**, as well as the group involved in **food self-provisioning (FSP)**, which are then further divided into subgroups based on the size of the farms and their main strategy profiles, as well as based on the level of involvement in agricultural production of the family members. A part of the groups not independently involved in agricultural activity and working for casual wage, as well as the group of servants engaged in long-term wage work, having a special status in the local society is distinguished as **the group not independently active and not engaged in FSP**. I am aware of the fact that the majority of the households are much more complex regarding their structure and strategies (as a result of the cooperation between the different generations in a family, the management of money within one household, the different involvement of the family members in economic activities, etc.), and they cannot be perfectly defined by a limited number of types determined based on a few criteria. Therefore in the following typology I attempt to outline the transitional character between the subtypes. The **special situation households/enterprises** include the institutionalized enterprises, as well as the economies with non-standard construction and strategies.

Profit-oriented farm groups

Farms specialized in cow keeping

Only three of the households own ten or more livestock, a young farmer keeps five cows. These households have lands slightly larger than the average, as well as mechanical equipment. This mechanical equipment enables the cultivation of approximately ten hectares of land, including quite outdated (older than 30 years) smaller tractors and associated equipment. These households can produce only a part of the feed and of the ground cereals required for a better milk yield, the rest is bought from the farmers specialized in grain farming in the neighbouring villages. Their income is composed of the milk sold to dairy companies, the subsidy received for the number of animals, as well as the land-based subsidies.

During the grazing season the cattle is grazed on rented or fallow lands, respectively. Three farmers jointly hired a *servant* (emic term) who looks after the cows during the day. Guarding is ensured by an electric fence during the night. During the grazing season milking is carried out in the pasture. Due to the size of the herd, in two of the largest farms milk cooling systems were installed by the dairy company with which the farms have a contract.

Sheep farms

One of the farmers is specialized in extensive sheep farming, he is also the village shepherd. He owns 1260 sheep, in addition to these he undertook the care of the approx. 110 sheep of the village, while further 120 sheep from the neighbouring villages are part of his flock as well. He sells the wool and the lambs to traders from around Szeben (Sibiu), who come to the village to buy the goods. He locally sells sheep's milk to a Greek company with a branch in Székelyföld (Szeklerland). Sheep's milk is stored in the thousand liter cooler owned by the company, and is regularly shipped by the company. Only that amount of sheep's cheese and orda (whey cheese) is locally produced for the sheep owners, which is defined based under the number of sheep; production for the local markets is not undertaken. In addition to the pastures rented from the local commonage, he also rents large areas of pastures from the commonages of the neighbouring villages (approx. 80 hectares). Grazing is performed on about 250 hectares of land, 210 hectares of which are rented; 40 hectares are owned, the majority of which was purchased in the last few years, while around 3 hectares were inherited.

²⁴ For the presentation of the income structure of another Transylvanian settlement based on the same typology, as well as for the literature parallels regarding the types consult Peti 2014.



The winter feed for the sheep is produced by him on eight hectares of land (five of which are his own property, while three are rented); in addition to this he sometimes buys grain (mainly corn) as well. He also owns a fairly well-equipped machine plant, two tractors and other machines for agricultural activity. At the time of the fieldwork the finishing touches of the equipment of a mini slaughterhouse specialized in sheep slaughter were being carried out, where slaughtering could be done quickly and in hygienic conditions (hot water, high-performance scale, cooling unit, heated, tiled room).

He has five servants who in addition to the work around sheep are also involved in agricultural works as well (cultivation and harvesting). As the labour force of the servants can be mobilized at any time in the farm (as opposed to the fixed labour-time of the day-labourers), if they are not in the temporary shelters in the pastures with the sheep, they live in the separate rooms reserved for them in the house of the shepherd.

Farms specialized in beekeeping

A young man owns a larger apiary. He learned beekeeping from his uncle; however he also attended a three-month course on beekeeping organized in the neighbouring villages. He presently owns 41 bee colonies. As a larger investment he purchased a specially modified truck to transport the hives. As he is still expanding his apiary, he produces little to sell. His main income presently results from his employed status (caring for the animals at the farm of the Saxon). His income from beekeeping comes from the sale of honey. In addition to this he won a competition for young farmers under which he can invest 1500 EUR/year in the development and expansion of his apiary. He holds a producer's license. Due to the size of the apiary and the extent of the investment, significant income is foreseeable in one or two years from the sale of honey as well as from further state aids.

Groups involved in agricultural activities mainly for domestic food self-provisioning (FSP)

Small farms

This group includes the households engaged in agricultural activity beyond vegetable gardens around the house, the keeping of some poultry, a few fruit trees, vine, etc. The households keeping 1-2 cows/horses/a few, at most several dozens of sheep, having a few hives, as well as the ones involved in grape-growing belong to this group.

The purpose of this agricultural activity is primarily reducing the food costs of the family; however it does not exclude the occasional sale of grain-surplus (e.g., corn, grapes) or of animals (mainly pork, veal, poultry, etc.), or the provision of agricultural services or services connected to it (horse cart transportation, carrying out specific agricultural work phases with horses). The members of these households are rarely engaged full-time in agriculture, most of them are retired (mainly the members of animal keeping farms), some of them are the employees of the bakery or the gas company (e.g., the farmers engaged in grape-growing, as opposed to animal keeping the works related to grape-growing enable the farmer to have a more flexible work schedule).

Around 10 villagers are engaged in keeping 1-2 cows. In the households keeping 1-2 cows the milk is consumed, the surplus is sold to the neighbours. 5-8 villagers are engaged in keeping a few dozen or a few sheep. Most of them keep a couple of animals to supply the household with food (cheese, orda, lamb).

Similar to every other area in the valley of the Kis-Küküllő (Târnava Mică) river, and to the situation of the villages suitable for grape-growing (mainly the central and lower reaches of the river), out of the 110 hectares of vineyards planted during the socialism only 1% (1.5 hectares) remained in the village by the early 2000s. Besides the mainly direct-producer variety vines, 8-10 villagers have vineyards between 10-73 ares. Besides the 1.5 hectares of the noble varieties planted during socialism these vineyards make up relatively large areas, up to half a hectare. In the case of farmers with at least half a hectare plantation the pursuit towards specialization can be noticed, which is apparent from the significant amounts invested in the new plantations as well. 2-3 families from the group of small farms can expect more significant profit in the near future; they actually represent a transitional group between the small farms settling for vegetation, self-provisioning, cost-reduction and the profit-oriented farmers.

4-5 families in the village are also engaged in beekeeping. This essentially means 1-2 hives and a few bee colonies. The honey is mainly used in the household, the excess is sold locally.

In Ázog 10-11 Hungarian villagers keep horses. Similar to the Romani population engaged in horse-keeping as well, they also provide transport services to the locals. Unlike the Gypsies, the Hungarian farmers engaged in transportation own other horse-drawn tools as well, with which they occasionally provide services in the village, for example “sorkihúzás” (ridging ploughing) during the ploughing of potatoes, but the work phases of smaller parcels where tractor access is difficult are also performed with the help of horses.

The majority of villagers keep pigs; besides the households keeping cows, horses, a few sheep, etc. this is also true for households the members of which work at the gas company or the bakery. Pig keeping represents a cost-reduction strategy in the yearly food supply of the family. In the case of cow keeping households, due to the larger significance of agricultural production in the activities of the family, pigs are kept in a number beyond the food supply of the family. The pork consumed in the household is an important cost-effective strategy not only in the food supply of the family, but also in the food supply of the external workforce (day-labourers). In addition to its cost-effectiveness, the occasional sale of 2-7 pigs/year represents a significant item in the income structure of the households.

Horticatures

The group of horticultures includes the households dealing with at most vegetable production in extensive gardens around the house. These households do not deal with large livestock keeping; only a few poultry, rabbits, etc. occur, but pig-keeping has been abandoned. However they usually buy one pig for slaughter every year. Vegetable growing and poultry keeping has a cost-effective role in the case of these households as well. The fruit trees in the gardens, the vines around the house or several further dozens of vines play a role in the fruit supply of the households as well as in domestic brandy and wine-making. The main function of the latter (as opposed to food production) is not the reduction of costs (which results from not purchasing these alcoholic beverages), but a prestige-building function of the “home-made drink” served at ritual occasions. Implicitly these households are not engaged in agriculture. If the household owns a further 1-2 hectares of land, it is scythed at most in order to receive the land-based subsidy; the smaller lands are left fallow. The better quality, larger land areas are hired out to farmers from the neighbouring village engaged in extensive farming.

Employees

The presence of the gas-exploitation company determined already in the early 1990s that the number of those wishing to make a living from agricultural activities was lower in Ázog than in the other settlements of the region. Up until the early 2000s almost every household cultivated a few hectares of land (usually 1-3 hectares), and one or two pigs and cows were kept in most of the households. Some of the gas company employees go to work abroad during the summer holidays, where they usually work on farms and vineyards. In the case of those moving in the direction of specialization in viticulture among the members of this group pluriactive farming has the role of providing additional income, this specialization however is only a careful experimentation along the safety of income from the permanent place of work of the members of the household.

For the last two or three years, since the number of employees at the bakery in Ázog reached 45-50, the employees of the bakery have been cultivating only corn on the arable lands, which is then used to feed some poultry and one or two pigs. The decrease of the agricultural-type income is also signalled by the decrease in the number of cows (around 2005-2007 the village herd consisted of approximately 50 cows).

But now we have this bakery, you go there, work for eight hours, only those know who do work for those eight hours, you go home, there is no... It's not like what it used to be since they work for a boss... sixty people went to the factory, and only ten had to work. But sixty went to work and came home. If they drank or did not drink, no one else knows. And now [i.e. at the bakery] it is not possible anymore, you can't go to the field after working for eight hours, and the you have to go back to the nightshift. You don't sleep during the night, you work, you come home during the day, you do it for a while. I'm okay, you say, I can do it, I can do it. How long can a person last working at night and working in agriculture during the day?²⁵

25 K. F., young man, 2012.



Guest workers working abroad

Some of the villagers regularly go to work to Hungary as guest workers. In addition to the regular guest workers, some of the employees of the bakery and the gas company also leave for guest work during the summer holiday. Some of the occasional Hungarian guest workers go to Germany to work. In such cases they usually stay for one-two months. In Germany they usually work in vineyards and perform work on farms. In this way they earn 1000-3000 EUR yearly, which represents a significant additional income for the households. Guest work in Germany is important from the point of view of learning new technologies and new mentalities.

The migration patterns of the Gypsy population are somewhat different from those of the Hungarian population. Most of the Gypsies go to Slovenia to perform seasonal agricultural work. Following the country's accession to the EU many of them are habitually engaged in guest work abroad. The majority finds jobs with the help of employment agents, members of the local Gypsy community, who organize the necessary bureaucracy, the travel arrangements, as well as liaising with the foreign employers.

Pensioners

Pensioners represent the largest group of the local community. They form the largest group of small farms and horticultures described above. The pensioners maintaining small farms channel their pension as well as the subsidies for the lands and the animals into financing the costs of farming. They cultivate 1-3 hectares of privately owned arable land, while most of the agricultural work phases are contracted to the neighbouring farmers, well-equipped with tractors and agricultural machines. The goal of agricultural activity is domestic food self-provisioning. A part of the surplus (mainly milk, pork, sometimes crops) are sold or are given as gifts to their children living in towns. The pensioners maintaining small horticultures are the oldest generation of the group, who parallel with the loss of their strength, cut back on the farm as well.

Following the regime change, under the act of land distribution, half a hectare of land was allocated to the 3-4 Gypsy families formerly working in the collective farm as well. The families that acquired land in this way (some of the members of the family are pensioners) work their lands, a part of the produce is used in the feeding of the large household, while the rest is used in the keeping of 1-2 pigs and 1-2 horses at most.

Commuters and the local cultural elite

This group consists of the pub and the shop owners, several villagers working outside the village (two of whom work in administration in a neighbouring village centre, one work in the bakery in this settlement, while one female teacher commutes to a nearby town), as well as the members of two groups of masons, the agricultural connections of whom - similar to the members of the cultural elite - is also minimal. The connections to agriculture of a part of the small local cultural elite (priests and teachers) do not exceed activities that go beyond being involved in horticultures.²⁶

Day-labourers

This group is predominantly made of the members of the Gypsy families. Unlike the Hungarian population, the majority of Gypsy families do not own land. Since most of them moved to the village after the regime change, they were completely omitted from land distribution. As the majority of Gypsy households does not own land (not even a garden around the house), a part of these households are not engaged in individual farming and food self-provisioning. Unlike other families having horticultures, who reduced their agricultural activities due to the stable incomes from employment or self-employment, and which represent a group with a better economic position, the majority of such Romani

26 The group of the *administrative and cultural elite commuting from the town* is made up of the employees of the bakery and the mill commuting from the nearby towns and villages, as well as the members of the local educational institutions commuting from other settlements. A careful of employees working at the bakery come from Marosvásárhely (Târgu-Mureş), who work mainly in administration. The recruitment of the administrative staff requiring the highest degree of specialization and experience (accountants, cashiers, legal advisers, etc.) was hardest to solve by the company from among the locals, as well as the inhabitants of the nearby settlements. The village represents merely a workplace for them, and as such they are not an organic part of the local society.

households represent extreme rural poverty.²⁷ The members of this group occasionally undertake agricultural day labour at the Hungarian families, or are hired to organize and clean around the household. The importance of day labour is decreasing together with the diminishing role of agriculture in the livelihood of the villagers. There is a much greater demand for day labourers in the neighbouring village centre, where much larger farms are operating and there is a much more intensive agricultural activity as compared to Ázog.

There are one or two pigs and one or two horses in almost every household, as well as horse carts, even in the households which have no land at all. The Gypsies owning horses and carts often provide transport services to the Hungarians. This occurs mainly during the autumn harvests, but also during other periods of the year, when they transport sand and gravel. Loading and unloading is also performed by them. Thus horse cart transportation is in fact a form of agricultural wage work.

After the destruction of continuous vineyard parcels, only a few growers hire guards to protect the vineyards (*őr* 'keeper', as the locals call it). Always the poorest among the Gypsies were hired as guards. The keeper starts guarding the vines day and night usually starting with August 20 (the beginning of grape ripening). Near the vineyard a light wooden "shack" is built for him from hazel wood, mowed weed and with a thatched roof. In addition to his monthly wage the daily meals and beverages are also part of his pay.

Groups not independently active and not engaged in FSP

Servants

The essence of the institution of servitude is for the farmer to have a long-term work relationship with generally poor peasant families, with workers from peripheral settlements mainly in bad economic situations, with little chance of having another independent livelihood, on the threshold of becoming an adult, or with agricultural workers and their families scarcely exceeding this status. In the case of these young boys the financial support of the family is missing, their share of the different forms of capital²⁸ is quite low.

In the Hungarian ethnographic literature one of the most important works on the social status of the servants originates from Kibéd (Chibed), a settlement fairly close to the studied village (Ráduly 1987). By publishing the life history narratives of servants, János Ráduly directed the attention to several aspects of the "servants' fate". The author explains the fact that the institution of servitude in the studied village became widespread with the high degree of poverty (vid. Ráduly 1987: 10). "... the main reason for taking on the life of servants is poverty: the scarcity or even lack of land, the lack of food and of clothing" (Ráduly 1987: 15). Among the reasons of becoming a servant the author emphasizes the lack of alternatives of the large families, the problematic family backgrounds of some of the young people becoming slaves (orphanage, foster parents) (vid. Ráduly 1987: 14–15), at the same time he draws attention to the fact that "becoming a servant meant the earliest possibilities to earn money" (Ráduly 1987: 10).

As opposed to the fixed labour-time of the day-labourers, the labour force of the servants can be mobilised at any time on the farm. The employment of servants ensures the long-term external labour needs of the households, reduces the dependence from day-labour works which need constant renegotiation and search. The institution of servitude is beneficial to the household from the point of view of long-term dependencies.

Before employment (verbal agreement regarding wage, mutual obligations), the servants or their families gather information on the owner and his family, the best resource of which are the news about the household spread by the previous or current servants regarding working conditions, treatment, the security of payment, all the way to the quality of the food received.

27 The detailed presentation of the economic strategies and of the stratification according to the economic strategies of the Gypsies living in Ázog is intended to be the subject of another study.

28 The roles of the different kinds of capitals influencing economic strategies (the authors mention *inherited financial, social, power, relationship, human and prestige capital*) are analysed by Endre Borsos and István György in the context of a Partium village (Borsos–György 1999: 76).



Servants are usually employed for 1-2 years. It is not uncommon, either, for a servant to be hired for the spring, summer and autumn work seasons (e.g., sheep keeping, or the periods of agricultural production) and be sent home during the winter.

Following the regime change, in the studied settlement several larger households hired servants. The name *servant* is commonly used in the village. It is used in the same sense as when a farmer "has a man", by which my informant meant the servant. During fieldwork, two of the largest households, a cow-keeping and a sheep-keeping household hired servants, the former two, the latter five. The servants working in the cow-keeping household are local Gypsies; the ones hired at the sheep-keeping household were young Romanian men from the neighbouring villages.

Households with special situations

The "hobby farm" of the German entrepreneur

During the early 1990s a German citizen, who had been spending most of the year in the settlement, bought several houses and lands in the village. He had some houses demolished, and built a magnificent house in their place, as well as a modern stable and other farm buildings. Then he established a farm with 30 cows, a significant number of pigs and a few horses. He equipped the farm with agricultural machines: 3 heavy-duty tractors, combine harvester, other machines. The operation of the farm was supervised by a farm manager who organized the work of 2-3 people. Cow's milk was sold in the village. By now, he downsized most of his farm, and reorganized it to a hobby farm. Presently he keeps 4 cows, 9 pigs and 4 horses, which he rides in his free time. During fieldwork his attention turned to the possibilities of rural tourism. An old building (previously used as a workshop) was turned into a bed and breakfast, a restaurant, the works on which were still being carried out during fieldwork; it opened at the end of 2013. At the restaurant they serve organic food produced on the farm. At the same time exotic specialties can be also found in the offer of the restaurant such as various types of coffee and cheese. This however does not mainly target the locals, but consumers arriving from neighbouring towns. According to the locals the restaurant prices are quite high.

Quasi-agricultural enterprise experiments

A young entrepreneur, the employee of the gas company, just like his father (according to the usual pattern), established a fishing/recreational centre at the outskirts of the village. In addition to fishing the lake is connected to other services as well (e.g., exotic bird-park, small pet rearing). The enterprise, however, also moves in the direction of quasi-agricultural experiments: it is experimenting with hazelnut growing and truffle cultivation. Another young man from Ázog, working at the gas company, planted 1 hectare of walnut trees. A young Romanian entrepreneur from a neighbouring village bought lands at the outskirts of the village, where he cultivates buckthorn, and built a cottage near the lands. A man originating from Ázog but living in a neighbouring town, working at a gardening company bought a few hectares of land in the village, as well as agricultural machines. He cultivates *Silybum marianum* on his lands, in his absence his undertaking is looked after by a permanent paid employee.

The specialization of an agricultural entrepreneur living in the centre of the village, cultivating several hundreds of hectares, who rents most of the lands of Ázog close to the borders of the village centre (but not only) is represented by growing grain. He mostly grows wheat (he pays for the rent of the lands with this crop), but unlike traditional peasant farms he also grows millet and soybeans.

In these directions the farms display the criteria of the diversification strategies of "non-traditional enterprises" as described by Brian W. Ilbery²⁹ (vid. Ilbery 1991: 208).

The mill

The village has a mill, which operated within cooperative framework during socialism. After the regime change it became the property of the Mayor's Office, which did not privatize it, but long-term

29 The author's use of words - P. L.

leased it to the miller leading the mill. The same miller built a high-capacity mill in the village centre, as well as a bakery. He provides grinding services for a toll (a certain percent of the crop to be grinded represents his payment), which he utilizes in the bakery. The bread baked in the bakery is sold in the nearby shops. These two mills have a decisive significance for the villages of the region.

The pig fattening farm and the construction firm

A young entrepreneur originating from Ázog but living in a neighbouring settlement operates a construction company, which employs both inhabitants of Ázog as well as people from the neighbouring settlement. The entrepreneur also established a modern pig farm in Ázog, equipped with insulated windows, automatic feeding and cleaning system. The farm is managed by an employee from Ázog. The entrepreneur bought lands, but also rents lots of land in Ázog. He also owns a tractor and agricultural machinery.

Profit-oriented farm groups	Groups involved in agricultural activities mainly for domestic food self-provisioning (FSP)		Groups not independently active and not engaged in FSP	Special situation households / enterprises
Farms specialized in cow keeping	Small farms <div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div data-bbox="424 864 566 931">Livestock farms</div> <div data-bbox="566 864 686 931">Vineyard farms</div> </div>		Horticulures	Servants
Sheep farms				
Farms specialized in beekeeping	<div style="text-align: center; border: 1px solid black; border-radius: 50%; width: 100px; margin: 0 auto; padding: 5px;">Pensioners</div> <div style="text-align: center; border: 1px solid black; border-radius: 50%; width: 100px; margin: 0 auto; padding: 5px;">Employees</div> <div style="text-align: center; border: 1px solid black; border-radius: 50%; width: 100px; margin: 0 auto; padding: 5px;">Day-labourers</div> <div style="text-align: center; border: 1px solid black; border-radius: 50%; width: 100px; margin: 0 auto; padding: 5px;">Guest workers working abroad</div>			The mill The pig fattening farm and the construction firm
			<div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; width: 100px; margin: 0 auto; padding: 5px;">Commuters and the local cultural elite</div>	



Strategies leading away from farming

■ There are several families in the settlement that used to have extensive farms on the local level, but during the mid-2000s completely liquidated them or carried out a complete strategy change regarding their profile. In the following I present cases of families who gave up farming for various reasons.

B.B. owned the farm equipped with a tractor and the best associated machines in the years following the regime change. In addition to working his own farm, he provided tractor services in the 1990s during the various work phases for the villagers engaged in agricultural activity as well. In the early 2000s he completely liquidated his farm, he sold his machines. He spends most of the year in Germany as a guest worker. All that was left of his extensive farm is one horse, taken care of by a Gypsy inhabitant of the village, whom he pays.

B.B.'s case suggests that the downsizing or total liquidation of the economies is not only due to local job opportunities. The high number of residents who moved abroad from the village, which mainly affects young families slightly over the age of starting a family (but not limited to them, as B.B.'s case suggests), as well as the presence of villagers habitually engaged in guest work implies that there are several inhabitants of Ázog who wish for more than the lifestyle and level of consumption provided by the local work opportunities. The creation of jobs at the gas company is virtually completed; young people (with a few exceptions) have only the opportunity to be employed at the bakery.

K. F. is in his early thirties, he is the employee of the gas company, but previously worked in the bakery as well. His wife works at the mayor's office in the village centre. They live in the same house and household as F. K.'s parents. F. K.'s father also works at the gas company as a master craftsman, his mother is a pensioner. From his own savings and with the significant financial help of his parents, in 2003 he built the most modern stable in the village, with heating and automatic watering system. Not including the work of the family the stable cost 250,000,000 lei (approximately 5500 EUR). He bought around a dozen cows and kept six bulls as well. In this period F. K. worked in Hungary as a guest worker during the summer holiday, so that he could increase the income of the household. The family owned little land (around 1.5 hectares), however this was not the biggest problem (as arable land could be rented easily and cheaply), but the lack of the mechanical equipment. As the non-agricultural sources of income of the family were far higher than the average, he could expect to be able to equip his farm with machines in the short run. That this did not take place can be explained with the fact that the family realized that cow-keeping is not as profitable as previously thought, and the purchase of the appropriate agricultural machines would represent unforeseeable financial burdens to the family. That is why he decided not to invest the income of the family in buying machines. In February 2007 he sold all of his cows. He kept the bulls until 2009, as he had plenty of forage required in feeding them.

I didn't know what needed to be done, neither did my father, nobody knew what to do. Man, tractor, that is the first thing you need to work the land! Now I think back, it was hilarious, man, as we brought the wood axle wagon and went with the cows. There was no one to say: wait, son, you shouldn't buy a yoke, you don't need cows! I was so crazy happy about having a cart and two cows to get around with. I was young, I was only 22, there was no one to tell me, stop, son, these things are not done with oxen anymore, others are already walking on the Moon, and we should be a little more... But no, we are old-fashioned people, and until we don't climb out of this situation, crossing ourselves and such, we will not go forward.

His decision was influenced by the experiences gained during guest work, where he saw that following the accession of the neighbouring countries to the EU the price of the milk produced on farms was reduced. He explained the reason for the failure of his business with the absence of machines, as well as the scarcity of investment, the lack of the conditions needed to have good yielding cows. His cows, as everyone's in the village, were taken grazing to the pasture of the village under the supervision of the herdsmen. To reach the pastures, the cows had to be driven along the whole village. Watering at the pasture was not properly ensured. This system made economical milking impossible, as the cows had to be driven back to the house to be milked. For these reasons expected milk yield was not achieved by far. Since a large portion of the feed was not grown but bought, the farm's regularly kept expenditure and revenue accounts regarding the enterprise showed a rather negative balance.

We were not prepared: you enter the EU, and in order to produce that amount of milk which is produced there, it is not enough to have 9 cows and not to have any machines; and you get as much milk from 9 cows as they get from 2 cows in those countries. We drove the cows through the village, they did not have water all day, they came back and you could wait for milk... And then we got 25 litres of milk from 7-9 cows. And then you draw the line and you see, that I got this amount from my workplace and I bought bran from it for a certain amount, I went to sell the milk, this is the price of the gas, and that's it, boom. And then I got 250 or 300 lei from milk. And then my wage was around 600 lei, which I spent, and now I should enjoy these 200 lei.

He has not regretted his decision to liquidate his cow-keeping farm ever since. As he put it, the price of the milk is the same as 6-7 years ago. From the money he got from selling the cows he started expanding and renovating his house, and he also bought a car. Currently one of the most impressive and most modern equipped houses of the village is theirs.

Since 2000 he has been turning his farm in the direction of viticulture. He considers grape growing feasible in addition to maintaining a state job. Unlike livestock farming, which requires a constant presence of the farmer in the case of a larger livestock, grape growing is seasonal by its nature, and can be done even if he maintains his job.

K. F.'s farm is the example of economic growth achieved through the close cooperation between the two generations. In the last ten years K. F. has radically changed the profile of his farm established with the help of his parents; instead of cow keeping he chose specialization in viticulture. The main reason of making his decision is that grape growing does not require such an amount of capital concentration as cow-keeping. Unlike the latter, his vineyard in its present state does not depend on the investment of the income resulting from the employed status of the members of the family either.

Z. B. 61 years old, the employee of the state-owned gas company since 1990. He and his wife live in the same house with their adult son and his family, but have separate households. His son is the employee of the bakery; her daughter-in-law receives social welfare because of her illness.

Their house has a small vegetable garden; they do not keep any animals, not even the one or two pigs or poultry, which can be found almost in every household of the village.

[Do you keep any pigs around the house?] No, we buy it. We don't even have chickens. We only have vegetables in the garden. We don't keep pigs, although it would be good, when I retire, I will buy one to have by Christmas. [And are there many such houses in the village where they do not keep any animals?] Not really, if they don't keep pigs, they have 5-6 chickens, there are pigs but not in every household. [Is this because it is not worth it?] There is no time to take care of it.

In addition to his job, Z. B. cultivates 46 ares of vine. The income from grape growing comes from selling grapes and wine, and to a lesser extent from selling brandy (wine spirits). In addition to the help of his son in the vineyard he often asks for external help reminding of the system of voluntary co-operative work, mainly from his own and his son's circle of friends.

The family owns 1.05 hectares of arable land, which they do not work. The largest part of the arable land (70 ares) was given to be used to an agricultural entrepreneur, a former agricultural engineer from the nearby town engaged in intensive grain cultivation, who rents lands from several inhabitants of Ázog. Another 35 ares were given over to be used to a cow-keeping farmer from the village. He does not ask for any payment in return, the sole purpose of giving the land over is its preservation and its protection from ploughing and being "fenced" for animals, and thus be "lost" in the future or constitute the subject of any debates. He pays taxes for the lands, but did not file for the land-based subsidy; he said that once he went through the bureaucracy connected to it, but found it very difficult, just like performing/organizing the maintenance and mowing of the land, which is the minimal criterion to receive the subsidy. He still does not want to sell as he feels that land represents a future security. He believes that the day will come, when his son or grandchildren "reconsider" everything, and restart using the land.

There is an additional 70 ares of land, this I gave to engineer M., he ploughed it, what he puts in it, I do not care. [Did you rent it?] No, I pay the taxes, but he needs to put something in it, so that it doesn't become a pasture, for the sheep to walk upon. [You don't take the APIA sub-



sidy?] No. It was once on the list, and I had to go to mow it, as it was registered as meadow. And now they check with the satellite, if it is mowed or not, as they can see. Even a stupid person can tell if it was not, and then they give you a fine. And then I said, I don't want anything, and I don't deal with it. Now engineer M. said, he could do it, and not he does.³⁰ I gave it to him, and I pay the taxes for that piece of land. And there is another one at the other end of the village, I gave it to someone else. He lives right at the village outskirts. P. is his name. He has a large herd, and he grows alfalfa on it. [...] He does not pay anything, and we pay the taxes. [And why don't you sell it?] Why should I, if the children change their minds, should they buy land then? My son works in the bakery, I have two grandchildren, they are young, one of them is six, the other one is two. What if they want it, when they grow up, what do I do then?

Z. B.'s traditional farm features many traditional traits: a significant part of the external labour demand of the farm comes from the different forms of co-operative voluntary work modelled by social relations, in which work is exchanged for crops, as described in the case analysed by Endre Borsos and István György (Borsos–György 1999: 61). In the structure of paid external labour input he usually hires individuals outside his closer network of connections, mainly members of the Gypsy community (day-labourers, guards), as well as the Romanian farmer who married into the village from a remote region. Regarding grape-growing and wine making the pursuit of profit is the primary concern (although according to the farmer his business is not in the red). Among the motivations of farming many symbolic components can be observed: the vineyard-owner identity, pride, being involved in grape and wine connected activities as well as the satisfaction caused by home-made wine. The farm, however, has several novel traits as well: there is a complete lack of the characteristics of traditional peasant farms in the respect of aiming at self-sufficiency and a mixed range of products: the family does not keep any animals, not even poultry, which is unusual.

In the case of Z. B. and his family the income resulting from the employed status of the family members as well as the social aid plays an important role in the fact that the cost-efficient motivation of economic activity is less important than cultural motivations, just as Joe Smith and Petr Jehlička stress in their own research (vid. Smith–Jehlička 2013: 28–30).

E. Cs. and her husband retired in 1990. The husband used to work in the cooperative's mill in Ázog, while the wife was the employee of the hotel operating in the village centre during socialism. Following the privatization of the lands they came to own seven hectares of arable land. A part of his savings was used to buy a tractor and agricultural machines; they also built a barn and a large stable. The remainder of the capital available to them was invested in the opening of a convenience store and a pub.

The economy had a mixed product structure; they produced grain and the fodder needed in cow-keeping. They started with one or two cows (which they received after closing the collective farm), and in a few years the animal population grew to seven. In addition to the cows they used to keep 7-11 pigs to sell. Their son working at the gas company also helped them in the works around the farm outside his working hours. In 1997 the husband died, and the widow divided the heritage (of an insignificant amount) between their two children. The shop and the pub was divided between the son and the daughter by drawing of lots, as a result of which the shop became the daughter's, while the pub the son's; they continued managing them. The farm was also maintained with the help of their son after the death of the husband. There was a drastic change in the management of the farm as a result of the illness of the widow in about 2007. This period roughly coincided with the financial bankruptcy of the pub operated by her son and his family. The mother left all production tools and land to her son, who however did not want to continue farming alone and sold the machines and the animals.

I told them to split everything, we drew lots, which should get the shop, which should get the bar, but everything was divided brotherly. My daughter got the shop, my son got the pub, but unfortunately they operated it for ten years, and I don't know, what happened, but they went bankrupt (faliment 'bankruptcy' in Romanian). [What happened with the farm?] (laughs) Gone. Every tool became my son's, we used it for 10 years, and then I became sick, and in the last year I said I wouldn't sow any crops, not a grain, I leave every-

30 As there was someone who asked for the land back to receive the APIA subsidy. - L. P.

thing to you so that you can move forward. The he said: "Mom, if you don't work and help me, I give up as well." He gave up as well. And then the lands were left fallow for many years.

After this the lands were not worked for years. In 2013 she let a part of her lands to an agricultural entrepreneur from the neighbouring village, engaged in extensive grain production, estimated to rent approximately 100 hectares of land in Ázog.³¹ Similar to many people in the village today, she left her lands unworked; she said that they were used for grazing by the animal keeping farmers. In exchange of the use of one hectare of land - depending on its location and quality - she receives 400-500 kilograms of wheat. According to their agreement the land subsidy is received by the tenant, while she pays the taxes.

And the lands are let, and we get 400-500 kilograms of wheat or corn, whichever I ask for. Now all of my lands are let; in the past I let only some of it, while the rest was left fallow, it was grazed by the horses of the Gypsies, by the sheep of the csobán ('shepherd'), and I did not receive anything, I only paid the taxes. Now it is let to engineer M., I pay the taxes, while the engineer gets the subsidy.

E. Cs.'s grandson, **A. Cs.** is the legal counsellor of the village, as in his early thirties. He is the manager of an insurance company, and so is his wife. In addition to this they help administrating the business of the husband's mother (a convenience store and a pub), in with supplies, etc. They own one of the most impressive and most comfortable houses in the village: a living room with underfloor heating, nicely crafted loft, luxuriously furnished bathroom, etc. In their free time they operate a youth organization, with several charity programs (the collection of clothing for large Gypsy families, visiting elderly people), environmental activities (such as garbage collection) and organization of community events (village days) mainly locally. They say they do not wish to engage in agriculture and livestock farming, but they use the large garden around the house for growing vegetables. They only undertake organic production, a part of the plant protection products, seeds, etc. are purchased from a company distributing organic gardening products, and they buy manure from the farms in the village.

As the main motivation to grow vegetables exclusively for their own consumption they mentioned the gratification in pursuing activities in the vegetable garden, as well as the quality and organic nature of the vegetables to be consumed, which is considered important especially from the point of view of the health of their young child. They say that among their friends from the village, especially the families with young children, grow organic vegetables, but are not engaged in animal keeping and agricultural activities.

We like to do it for the family, we like to grow everything, so that the child does not eat vegetables from the store. We like to spray the vegetables organically. For example now I had eight carts of manure brought to the garden, it is fertilized. We use organic chemicals, you see. Well, it is true that there is none against the Colorado beetle, we have to spray. But we never use fertilizers and those sort of things. We try to grow organic and garden things: potatoes, cucumbers, tomatoes, everything, milky corn, fruits, everything the household needs. Thank God, we have a large garden and we can grow what we need.

In the story of E. Cs. and his family it can be observed how the role of rural farming, which used to play a central part in the livelihood of the family following the regime change, was completely eradicated, while the most important motivations of agricultural activity became the ideologies connected to free-time activities and to self-grown food.³²

31 The estimations of a former employee of the Mayor's Office (tax-collector).

32 The importance of such motivations of domestic food-production is emphasized by Joe Smith and Petr Jehlička based on 2005 and 2010 data from the Czech Republic, and 2011 data from Poland, showing that "fresh food" and "hobby" are at the top of the motivational list. (Table 8 *Reasons or motivations for FSP* – Smith–Jehlička 2013: 29).



Conclusions

■ As in almost every Transylvanian village, in the years following the regime change³³ the inhabitants of the studied village assigned an important role to the agricultural activity in the building of long-term livelihood strategies. Up until the mid-1990s agricultural activity was the only possibility to bridge the unemployment of those who lost their jobs after the liquidation of socialist industrial companies. Unlike the usual pattern of Romanian post-socialist re-privatization (the liquidation of state-owned production units, the distribution/dispersal of the goods among the villagers), following the successful privatization of the bakery an economically very successful business was set up in the village. The successful enterprise created a significant amount of jobs for the members of the local community. As a result, in the mid-1990s, unlike many settlements with similar characteristics in the region having hopeless economic perspectives, the studied settlement found the way to a more successful future. Regarding the involvement in agriculture, one of its most important consequences is that the importance of agricultural production, previously the most important source of income, decreased significantly. The decrease in the importance of agricultural activity was also facilitated by the gas extraction carried out continuously since socialism at the outskirts of the village, which represents privileged job opportunities to a relatively large number of people since socialism. As a result, the income from agricultural activities is disappearing from the income structure of more and more families, unlike the majority of Transylvanian villages, where pluriactivity (mainly the combination of the income from a town job and of the income from agricultural activity) represents a dominant economic strategy.³⁴ Despite the decline in income from agriculture (and its complete disappearance from the majority of the households) food self-provisioning is present in almost every household. The spacious gardens around the houses are worked almost without exception for the purpose of growing kitchen vegetables, potatoes, the alfalfa needed in feeding one or two pigs, etc. The majority of the households cultivates a few dozen ares or hectares of land in the fields (mostly the best quality soils), on which they mainly produce corn to feed the pigs and poultry, which play an important part in the nutrition of the families.

It seems that the small-scale, self-sufficiency farming, dominant in the years preceding the accession to the EU (vid. Oláh 2003a: 30) is being replaced by domestic food production, which results in the downsizing and limiting of agricultural activity and which reduce production to the level of horticultures. Farming according to the criteria of self-sufficient farming is only continued mostly by the still active elderly, whose farms are expected to be downsized shortly, as well as by a part of the pensioners. In the case of the profit-oriented farms in the village engaged in more extensive farming, several aspects of self-sufficient farming can be observed, such as risk aversion, the setting aside of goods and money, etc. (vid. Oláh 2004a: 30). In this case one can notice the criteria of the so-called “goods production type” described by Sándor Oláh³⁵ as well as the elements beyond traditional farming in the mentality of the farmers: specialization, the strive to develop through the reinvestment of a part of the profit, profit-oriented production (vid. Oláh 2004a: 31–32). In the case of the settlements along the Kis-Küküllő (Târnava Mică) river similar tendencies can be identified regarding the importance of agriculture: the decline of self-sufficient farming, the limitation of activities of agricultural nature to domestic food production, the search for labour outside the village, in towns, of the younger, active labour force by commuting by car. The special situation of Ázog, the existence of the gas company and of the bakery, which create non-agricultural jobs, has actually accelerated these processes rather than putting them on a new path. In addition to the cost-efficiency of food supply as well as the traditional prestige function of the self-made drink, domestic food production also incorporates the need for the preservation of “familiar flavours”, the beliefs regarding the healthy nature of the self-grown food, as well as the ideologies of organic food production in the case of several young families with children, belonging to the local elite.

33 On the agrarian transformation after the regime change, the role of agriculture in the livelihood of the families during the 1990s and the early 2000s see for example: Borsos–György 1999, Oláh 2004a, 2004b, 2004c, Kiss 2005, 2007, Gagy 1995, Peti 2004, Szabó 2002.

34 In this respect consult László Csák's and Dénes Kiss's quantitative measurements carried out in Harghita county (Csák–Kiss 2013).

35 The author differentiates three subtypes of this way of farming: *goods production - economic development*, *goods production - investing*, as well as *goods production - self-sustaining* (vid. Oláh 2004a: 31–32).

Bibliography

ALBER, Jens – KOHLER, Ulrich

2008 Informal food production in the Enlarged European Union. *Social Indicators Research*, 89. 113–127.

BORSOS Endre – GYÖRGY István

1999 Gencs: egy erdélyi falu a parasztosodás útján. In: BORSOS Endre–CSITE András–LETENYEI László: *Rendszerváltozás után. Falusi sorsfordulók a Kárpát-medencében*. MTA Politikai Tudományok Intézete – SZÁMALK Kiadó, Budapest, 51–90.

CREED, Gerald W.

1995 Agriculture and the Domestication of Industry in Rural Bulgaria. *American Ethnologist*, Vol. 22., No. 3., 528–548.

CSÁK László – KISS Dénes

2013 *A mezőgazdasági tevékenység és a területhasználat dinamikája Hargita megyében*. [manuscript] source: <http://ruralstudies.ro/hirek.html>

CSATA Zsombor

2006 A vállalkozói potenciál és területi eltéréseinek társadalmi magyarázatai Erdély rurális térségeiben. *Korunk*, XVII/6. 4–16.

GAGYI József

1995 „Földhöz kötött” mentalitás. In: TÚROS Endre (ed.): *Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról*. Csíkszereda, 214–222.

HUNYA Gábor

1990 Románia területi fejlődése és regionális politikája. In: HUNYA Gábor – RÉTI Tamás – R. SÜLE Andrea – TÓTH László: *Románia 1944–1990*. Atlantisz Kiadó (Medvetánc), Budapest, 159–177.

ILBERY, Brian W.

1991 Farm Diversification as an Adjustment Strategy on the Urban Fringe of the West Midlands. *Journal of Rural Studies*, Vol. 7., No. 3., 207–218.

JEHLIČKA, Petr – KOSTELECKÝ, Tomáš – SMITH, Joe

2008 Food self-provisioning in Czechia: beyond coping strategy of the poor: a response to Alber and Kohler's Informal Food Production in the Enlarged European Union' (2008). *Social Indicators Research*, 111(1), 219–234. [1–39.]

KISS Dénes

2005 Erdélyi falvak a 21. században. *Magyar Kisebbség*, 2005/3–4. 60–77.

2007 *Gazdasági-társadalmi folyamatok az erdélyi falvakban. Faluszociológiai vázlatok*. Presa Universitară Clujeană – Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Cluj-Napoca.

KOVÁCH Imre

2012 *A vidék az ezredfordulón. A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai*. Argumentum – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet), s.l.

OLÁH Sándor

2004a Gazdálkodásmód és életvitel. In: *Falusi láttelepek*. ProPrint, Miercurea Ciuc, 25–32.

2004b A munkamegosztás és integráció szintjei. In: *Falusi láttelepek*. ProPrint, Miercurea Ciuc, 33–84.

2004c A székelyföldi agrártermelés társadalmi feltételei 1989 után. In: *Falusi láttelepek*. ProPrint, Miercurea Ciuc, 128–138.



PETI Lehel

2004 Tejpénz a bankkártyán. Reprivatizáció, dekollektivizálás és mezőgazdasági specializáció egy Kis-Küküllő menti agrártelepülésen. In: Szabó Árpád Töhötöm (ed.): *Lenyomatok 3. Fiatal kutatók a népi kultúráról*. KJNT, Cluj-Napoca, 184–212.

2014 A falusi gazdálkodás változásai egy erdélyi településen. In: Ilyés Sándor–Jakab Albert Zsolt (ed.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 21. Kulturális gyakorlat és reprezentáció*. KJNT, Kolozsvár, 2013. 1–28. [in press]

RÁDULY János

1987 *Mikor a szolgának telik esztendeje*. Kriterion Könyvkiadó, Bucharest.

SMITH, Joe – JEHLIČKA, Petr

2013 Quiet sustainability: Fertile lessons from Europe's productive gardeners. *Journal of Rural Studies*, 148–157.

SZABÓ Á. Töhötöm

2002 *Közösség és intézmény. Stratégiák a lónai hagyományos gazdálkodásban*. Kriza Könyvek 11., KJNT, Cluj-Napoca.

SEBASTIAN Alexandru Pui

2010 *Balavásár. Földrajzi leírás*. Mentor Kiadó, Târgu Mureș.

VERESS Enikő

1999 De/Re-țărănizare în România după 1989. *Sociologie Românească* III. 79–89.

DESPRE INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE (ISPMN) funcționează ca instituție publică și ca personalitate juridică în subordinea Guvernului și sub coordonarea Departamentului pentru Relații Interetnice. Sediul Institutului este în municipiul Cluj-Napoca.

Scop și activități de baza

Studierea și cercetarea inter- și pluridisciplinară a păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, studiarea aspectelor sociologice, istorice, culturale, lingvistice, religioase sau de altă natură ale minorităților naționale și ale altor comunități etnice din România.

Direcții principale de cercetare

Schimbare de abordare în România, în domeniul politicilor față de minoritățile naționale: analiza politico-instituțională a istoriei recente;
Dinamica etno-demografică a minorităților din România;
Revitalizare etnică sau asimilare? Identități în tranziție, analiza transformărilor identitare la minoritățile etnice din România;
Analiza rolului jucat de etnicitate în dinamica stratificării sociale din România;
Patrimoniul cultural instituțional al minorităților din România;
Patternuri ale segregării etnice;
Bilingvismul: modalități de producere, atitudini și politici publice;
Noi imigranți în România: modele de încorporare și integrare.

ABOUT THE ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES

The ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES (RIRNM) is a legally constituted public entity under the authority of the Romanian Government. It is based in Cluj-Napoca.

Aim

The inter- and multidisciplinary study and research of the preservation, development and expression of ethnic identity, as well as social, historic, cultural, linguistic, religious or other aspects of national minorities and of other ethnic communities in Romania.

Major research areas

Changing policies regarding national minorities in Romania: political and institutional analyses of recent history;
Ethno-demographic dynamics of minorities in Romania;
Identities in transition – ethnic enlivening or assimilation? (analysis of transformations in the identity of national minorities from Romania);
Analysis of the role of ethnicity in the social stratification dynamics in Romania;
The institutional cultural heritage of minorities in Romania;
Ethnic segregation patterns;
Bilingualism: ways of generating bilingualism, public attitudes and policies;
Recent immigrants to Romania: patterns of social and economic integration.

A NEMZETI KISEBBSÉGGUTATÓ INTÉZETRŐL

A kolozsvári székhelyű, jogi személyként működő NEMZETI KISEBBSÉGGUTATÓ INTÉZET (NKI) a Román Kormány hatáskörébe tartozó közintézmény.

Célok

A romániai nemzeti kisebbségek és más etnikai közösségek etnikai identitásmegőrzésének, -változásainak, -kifejeződésének, valamint ezek szociológiai, történelmi, kulturális, nyelvészeti, vallásos és más jellegű aspektusainak kutatása, tanulmányozása.

Főbb kutatási irányvonalak

A romániai kisebbségpolitikában történő változások elemzése: jelenkortörténetre vonatkozó intézménypolitikai elemzések;
A romániai kisebbségek népességdemográfiai jellemzői;
Átmeneti identitások – etnikai revitalizálás vagy asszimiláció? (a romániai kisebbségek identitásában végbemenő változások elemzése);
Az etnicitás szerepe a társadalmi rétegződésben;
A romániai nemzeti kisebbségek kulturális öröksége;
Az etnikai szegregáció modelljei;
A kétnyelvűség módozatai, az ehhez kapcsolódó attitűdök és közpolitikák;
Új bevándorlók Romániában: társadalmi és gazdasági beilleszkedési modellek.



A apărut/Previous issues/Megjelent:

■ Nr. 1

Kiss Tamás – Csata István: *Evoluția populației maghiare din România. Rezultate și probleme metodologice. Evolution of the Hungarian Population from Romania. Results and Methodological Problems*

■ Nr. 2

Veres Valér: *Analiza comparată a identității minorităților maghiare din Bazinul Carpatic. A Kárpát-medencei magyarok nemzeti identitásának összehasonlító elemzése.*

■ Nr. 3

Fosztó László: *Bibliografie cu studiile și reprezentările despre romii din România – cu accentul pe perioada 1990–2007*

■ Nr. 4

Remus Gabriel Anghel: *Migrația și problemele ei: perspectiva transnațională ca o nouă modalitate de analiză a etnicității și schimbării sociale în România*

■ Nr. 5

Székely István Gergő: *Soluții instituționale speciale pentru reprezentarea parlamentară a minorităților naționale*

■ Nr. 6

Toma Stefănia: *Roma/Gypsies and Education in a Multiethnic Community in Romania*

■ Nr. 7

Marjoke Oosterom: *Raising your Voice: Interaction Processes between Roma and Local Authorities in Rural Romania*

■ Nr. 8

Horváth István: *Elemzések a romániai magyarok kétnyelvűségéről*

■ Nr. 9

Rudolf Gräf: *Palatele țigănești. Arhitectură și cultură*

■ Nr. 10

Tóodor Erika Mária: *Analytical aspects of institutional bilingualism. Reperele analitice ale bilingvismului instituțional*

■ Nr. 11

Székely István Gergő: *The representation of national minorities in the local councils – an evaluation of Romanian electoral legislation in light of the results of the 2004 and 2008 local elections. Reprezentarea minorităților naționale la nivel local – O evaluare a legislației electorale românești pe baza rezultatelor alegerilor locale din 2004 și 2008*

■ Nr. 12

Kiss Tamás – Barna Gergő – Sólyom Zsuzsa: *Erdélyi magyar fiatalok 2008. Közvélemény-kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól. Összehasonlító gyorsjelentés. Tinerii maghiari din Transilvania 2008. Anchetă sociologică despre starea socială și așteptările tinerilor maghiari din Transilvania. Dimensiuni comparative*

■ Nr. 13

Yaron Matras: *Viitorul limbii romani: către o politică a pluralismului lingvistic*

■ Nr. 14

Sorin Gog: *Cemeteries and dying in a multi-religious and multi-ethnic village of the Danube Delta*

■ Nr. 15

Irina Culic: *Dual Citizenship Policies in Central and Eastern Europe*

■ Nr. 16

Mohácsék Magdolna: *Analiza finanțării alocate organizațiilor minorităților naționale*

■ Nr. 17

Gidó Attila: *On Transylvanian Jews. An Outline of a Common History*

■ Nr. 18

Kozák Gyula: *Muslims in Romania: Integration Models, Categorization and Social Distance*

■ Nr. 19

Iulia Hossu: *Strategii de supraviețuire într-o comunitate de romi. Studiu de caz. Comunitatea „Digu-lui”, Orăștie, județul Hunedoara*

- Nr. 20
 Székely István Gergő: *Reprezentarea politică a minorităților naționale în România. The political representation of national minorities in Romania*
- Nr. 21
 Peti Lehel: *Câteva elemente ale schimbării perspectivei religioase: secularizarea, transnaționalismul și adoptarea sectelor în satele de ceangăi din Moldova Transnational Ways of Life, Secularization and Sects. Interpreting Novel Religious Phenomena of the Moldavian Csángó Villages*
- Nr. 22
 Sergiu Constantin: *Tirolul de Sud – un model de autonomie și conviețuire?*
- Nr. 23
 Jakab Albert Zsolt: *Organizarea memoriei colective în Cluj-Napoca după 1989 The Organization of Collective Memory by Romanians and Hungarians in Cluj-Napoca after 1989*
- Nr. 24
 Peti Lehel: *Apariția Fecioarei Maria de la Seuca – în contextul interferențelor religioase și etnice The Marian Apparition from Seuca/Szőkefalva in the Context of Religious and Ethnical Interferences*
- Nr. 25
 Könczei Csongor: *De la Kodoba la Codoba. Despre schimbarea identității etnice secundare într-o familie de muzicanți romi dintr-un sat din Câmpia Transilvaniei Hogyan lett a Kodobákból Codoba? „Másodlagos” identitásváltások egy mezőségi cigánymuzsikus családnál*
- Nr. 26
 Marius Lazăr: *Semantică socială și etnicitate. O tipologie a modurilor identitare discursive în România*
- Nr. 27
 Horváth István (coord.) – Veress Ilka – Vitos Katalin: *Közigazgatási nyelvhasználat Hargita megyében az önkormányzati és a központi kormányzat megszintű intézményeiben Utilizarea limbii maghiare în administrația publică locală și în instituțiile deconcentrate din județul Harghita*
- Nr. 28
 Sarău Gheorghe: *Bibliografie selectivă privind rromii (1990 - 2009)*
- Nr. 29
 Livia Popescu, Cristina Raț, Adina Rebeleanu: *„Nu se face discriminare!”...doar accesul este inegal. Dificultăți în utilizarea serviciilor de sănătate de către populația romă din România/ „No discrimination!” Just unequal access... Barriers in the use of health-care services among the Romanian Roma*
- Nr. 30
 Kiss Tamás – Veress Ilka: *Minorități din România: dinamici demografice și identitare*
- Nr. 31
 Sólyom Zsuzsa: *Ancheta sociologică – Coeziune socială și climat interetnic în România, octombrie – noiembrie 2008*
- Nr. 32
 Könczei Csongor: *Művészeti szakoktatás avagy műkedvelő hagyományörzés? Helyzetkép a romániai magyar iskolai néptáncoktatásról*
- Nr. 33
 Veress Ilka: *Strategiile de reproducere culturală ale minorității armenie din România*
- Nr. 34
 Kiss Dénes: *Sistemul instituțional al minorităților etnice din România*
- Nr. 35
 Gidó Attila – Sólyom Zsuzsa: *Kolozsvár, Nagykároly és Nagyvárad zsidó túlélői. A Zsidó Világkongresszus 1946-os észak-erdélyi felmérése The surviving Jewish inhabitants of Cluj, Carei and Oradea. The survey of the World Jewish Congress in 1946*
- Nr. 36
 Marin Timeea Elena: *„We are Gypsies, not Roma”. Ethnic Identity Constructions and Ethnic Stereotypes – an example from a Gypsy Community in Central Romania*
- Nr. 37
 Kiss Dénes: *Romániai magyar nonprofit szervezetek – 2009–2010. A szervezetek adatbázisának bemutatása és a nonprofit szektor szociológiai elemzése*



- Nr. 38
Lazăr Andreea: *O cartografiere a concepțiilor „populare” despre apartenența națională în statele membre ale Uniunii Europene*
- Nr. 39
Gidó Attila: *School Market and the Educational Institutions in Transylvania, Partium and Banat between 1919 and 1948*
- Nr. 40
Horváth István: *Romania and Moldova, Migration mid-19th Century to Present, with Special Focus on Minorities Migration/Migrația din România și Republica Moldova de la mijlocul secolului XIX până în prezent, cu accent pe migrația minorităților*
- Nr. 41
Plainer Zsuzsa: *WHAT TO GIVE IN RETURN? Suspicion in a Roma shantytown from Romania*
- Nr. 42
Sorbán Angella: *Kisebbség – társadalomszerkezet – kétnyelvűség*
- Nr. 43
Kiss Tamás – Barna Gergő: *Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében. Demográfiai és statisztikai elemzés*
- Nr. 44
Plainer Zsuzsa: *Controlul presei locale orădene în primii ani ai sistemului ceaușist. Descriere generală și aspecte minoritare*
- Nr. 45
Remus Gabriel Anghel: *Migrația croaților din România. Între migrație etnică și migrație de muncă*
- Nr. 46
Gheorghe Sarău: *Istoricul studiului limbii romani și al școlarizării rromilor în România (1990–2012)*
- Nr. 47
Könczei Csongor – Sárkány Mihály – Vincze Enikő: *Etnicitate și economie*
- Nr. 48
Csósz László – Gidó Attila: *Excluzi și exploatați. Munca obligatorie a evreilor din România și Ungaria în timpul celui de-al Doilea Război Mondial*
- Nr. 49
Adriana Cupcea: *Construcția identitară la comunitățile turcă și tătară din Dobrogea*
- Nr. 50
Kiss Tamás – Barna Gergő: *Erdélyi magyarok a magyarországi és a romániai politikai térben*
- Nr. 51
Benedek József – Török Ibolya – Máthé Csongor: *Dimensiunea regională a societății, diversitatea etnoculturală și organizarea administrativ-teritorială în România*
- Nr. 52
Kiss Tamás: *Analysis on Existing Migratory Data Production Systems and Major Data Sources in Romania*
- Nr. 53
Kiss Tamás – Barna Gergő: *Maghiarii din Transilvania în spațiul politic maghiar și românesc*
- Nr. 54
Bakk Miklós: *Regionalism asimetric și administrație publică*
- Nr. 55
Plainer Zsuzsa: *Audit Culture and the Making of a “Gypsy School”: Financing Policies, Curricula, Testing and Educational Inequalities in a Romanian Town*
- Nr. 56
Peti Lehel: *Schimbări în agricultura rurală într-o localitate din Transilvania/The changes of rural farming in a Transylvanian settlement*